

ధర్మ చక్రం

శ్రీ నండ్లూరి రామకృష్ణమాచార్య, ఎం. ఏ.

శ్రీ వేణీ పబ్లిషర్సు
మచిలీపట్టణము

కృష్ణాస్వదేళి ముద్రాక్షరశాల
మ చి లీ ప ట్ట ణ ము

ప రి చ యం

తనతండ్రి చంద్రగుప్తమౌర్యుడు స్థాపించిన సామ్రాజ్యాన్ని భక్తి శ్రద్ధలతో పాలించి విస్తరింపజేసి, తన పుత్రుడైన అశోకచక్రవర్తికి వప్పగించిన ధన్యజీవి బిందుసారుడు, యువరాజుగా నున్నపుడు భోగలాలనుడై సామ్రాజ్యగౌరవానికే భంగం కలిగించెనన్న అపవాదు కొన్ని ప్రాచీన గాథలలో ఇతనిపట్ల కల్పింపబడినది. చంద్రగుప్త చాణక్యులు యువరాజును సన్మార్గమునకు త్రిప్పి, పట్టాభిషిక్తుని గావించి, తాము ఆశ్రమవాసులైనట్లు ప్రతీతి. బిందుసార- ఉషాసుందరిల ప్రేమగాథను మహాభ్యుత్సాహంగా మిత్రులు శ్రీ రామకృష్ణమౌర్యులుగాడు చిత్రించాడు. దండనీతికే ప్రాధాన్యమిచ్చిన చంద్రగుప్త చాణక్యులకునూ, ధర్మదీప్తికే తమ జీవితాలను గౌరవోసిన అశోక ఉపగుప్తులకునూ మధ్యకాలంలో సామ్రాజ్యనౌకను నడిపిన బిందుసారునిలో, ఉభయ యుగ ధర్మాలూ సమన్వయం పొందినవి. ఉషాసుందరిని మనసారా ప్రేమించినంత మాత్రాన యువరాజు ధర్మచ్యుతిని పొందలేదు. అతని ప్రేమ అతి పవిత్రమై రసజగత్తులో లీనమైనది. ఉషాసుందరి మహారాష్ట్ర కాలేకపోయినా, సర్వసేనాపతియైన బిందుసారునికి విజయఖడ్గ ముందించిన వీరనారి. తాను శాద్ధధర్మపీక్షనంది, బిందుసారుని “ధర్మపత్నీ సమేతంగా రాజ్యచక్రాన్ని శాసిస్తూ ధర్మచక్రాన్ని శిరసావహింపు”మని ప్రబోధించేసిన ధర్మసోదరి. ఆటల గాచరికమూ, ఇటు ధర్మనిరతీ బిందుసారునిలో మూర్తీభవించుటకు ఉషాసుందరి సాహచర్యమే కారణమైనదని శ్రీ ఆచార్యులవారి రచన స్ఫురింపజేస్తున్నది. కథాసంవిధానం, పాత్రోపాధి, ఉత్తమ పథంలో ఉన్నవనుటకు ఇదే చాలు.

పేక్సియర్ రచించిన చారిత్రక నాటకాలలో 'ఐదవ హెన్రీ' ప్రసిద్ధికెక్కినది. హెన్రీ యువరాజు ఫాల్స్ట్రాఫ్ వంటి స్నేహితులను చేపట్టి, తన హోదాకు తగనిరీతిగా ప్రవర్తించి, చివరకు తాను ప్రభువైనప్పుడు పూర్వపు స్నేహబంధాలనుండి విముక్తుడైనాడు. దండుకేళ్లర గండ్లోదరుల పాత్రలు కొంతవరకు ఫాల్స్ట్రాఫ్ పాత్రను పోలియున్నవి.

ఇటీవల ఆంధ్రసారస్వతంలో ఉత్తమస్థాన మాక్రమించిన నాటకాలలో, శ్రీ విశ్వనాథవారి 'అనార్కళి' ఒకటి. యువరాజు సలీమ్ బానిసబాలికయైన అనార్కళిని ప్రేమించి, ఆమెను భావిభారత చక్రవర్తినిగా గౌరవింపనెంచిన ఇతివృత్తమే, అందు చిత్రింపబడినది. అక్కడ- మానసింహులు చంద్రగుప్త- చాణక్యులవలెనే, యువరాజును అనార్కళినుండి వేరుపరచి, సామ్రాజ్య ప్రతిష్ఠను కాపాడ సంకల్పించిరి. బిందుసార- ఉషాసుందరుల ప్రేమగాథ, సలీమ్- అనార్కళిల ప్రేమగాథవలె కేవలం విషాదాంతంకాక, ధర్మసామ్రాజ్యానికి దారితీసినది.

పది సంవత్సరాలనాడు శ్రీ వేటూరి చంద్రశేఖరంగారు రచించిన 'కాంచనమాల' అనే ఉత్తమ నాటిక మా 'కృష్ణాపత్రిక'లో ప్రకటితమైనది. తిమ్మరక్షిత, కాంచనమాల, కుణాళిడు అందు ప్రధానపాత్రలు. ఆనాటి భారతీయ సాంఘిక రాజకీయాలను ప్రతిభతో చిత్రించి, శైలిలో నేమి ఉదాత్తభావ ప్రచురణలో నేమి, శ్రీ చంద్రశేఖరంగారు ప్రథమశ్రేణి సాహితీపరులని పేరు గడించుకున్నారు. ఈ నాటికి మరల 'కృష్ణాపత్రిక'లో 'ధర్మచక్రం' వంటి ఉత్తమ నాటిక వెల్లవడినందుకు నేనెంతో సంతసించాను. అది ప్రకటితమైన రోజులలో నేను పత్రికాసంపాదకత్వం వహించిన సన్నివేశం విన్నదా మరచిపోలేను. ఆంధ్రదేశంలో ఉత్తమనటులున్నారని కాని, ఉత్తమ నాటకాలు అంతగా లేవని నిరుత్సాహపడిన నావంటి వారికి 'ధర్మచక్రం' ఆశాజనకంగా

ఉన్నది. కవి, పండితుడు, రసజ్ఞుడు, విమర్శకుడు అయిన శ్రీ రామ కృష్ణమాచార్యులవారు తమ కృతులవల ఆంధ్ర సాహితీప్రపంచంలో వన్నె కట్టినారు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల శకం గడిచినది. వారి శిష్యులైన శ్రీ విశ్వనాథ, పింగళి, కాటూరి కవుల శకం గడుస్తున్నది. శ్రీ లక్ష్మీకాంతంగారి ప్రియశిష్యులైన శ్రీ ఆచార్యులవారిది మూడోతరం అనుకోవచ్చును. ఆంధ్ర సాహిత్య స్రవంతి అవిచ్ఛిన్నంగా, నిర్మలంగా ప్రవహిస్తుందనీ, తోటి భారతీయ సాహిత్యాలలో గౌరవం పొందుతుందనీ, నా విశ్వాసం. శ్రీ రామ కృష్ణమాచార్యులవారూ, వారితరం సాహితీపరులూ రచించే కృతులను ఆస్వాదించినప్పుడు, నా విశ్వాసం దృఢమవుతున్నది. కావ్య గౌరవం పొందిన ఈ 'ధర్మచక్రి' ప్రచురణ యోగ్యమై ఆంధ్ర ప్రపంచాన్ని అలరించుగాక! నాటిక కర్తకు నా ప్రేమాశీస్సులు.

ప్రివేణి బండరు
1-9-50

కోలవెన్న రామకోటిశ్వరరావు

ఆ మో ద ప్ర స రణ ము

బుద్ధుని మృగ రూపమునందలి ప్రభవధర్మప్రబోధమునకు నూచకముగ బాధవాస్తువునందు చక్రము చిహ్నింపబడెననియు, కాలక్రమమున నదియే ధర్మచక్రముని పిలువబడుచున్నదనియు అభిజ్ఞులు చెప్పదురు. ధర్మమునకు ఈ చక్రరూపమును బాధశిల్పులు భారతీయ పౌరాణికవిధినుండియే తెచ్చుకొనిరి. మన పురాణములలో ధర్మము అదృష్టము కాలము సంసారము యజ్ఞము మొదలైనవి చక్రప్రదోత్తరముగ నుచ్చరింపబడుట వేత్తల కనా రూఢవిషయముగాదు. నైమిశ శబ్దనిర్వచన సందర్భమున— అదిని బ్రహ్మ దేవుడు మనోమయముగు నొక చక్రమును నిర్మించి సత్యలోకమునుండి ఊనికయిచ్చి విడువగ అది ఒడుదుడుకులదారి దొరికవచ్చి హిమాలయ ప్రాంతముల 'శిరసేమి' ఐనదనియు, దాన నన్నెలవు నైమిశంబయ్యెననియు చెప్పబడు తాళిఖండ పురావృత్తము ఇది అనుసంధేయము. ఆ మనోమయ చక్రము ధర్మచక్రము. మిగిలిన వానికిని లక్ష్యము లనేకములు కలవు. ఇది విషయాంతర విపులీకృతియగును. భారతీయుల ఈ యభిప్రాయమే బాధ శిల్పుల ద్వారా లోకమున వ్యాపించినది. వైదికముగు 'అహింసా పరమోధర్మ' బాధముగ చెలామణిలోనికి వచ్చినట్లు భారతీయులగు ఇట్టి కల్పనల నెన్నిటిలో బాధముగ స్వీకరించుచు వచ్చినది. ఇట్టివానిలో ధర్మచక్రము ఒకటి. ఇట్టి యీ ధర్మచక్రమును తొలుత భగవంతుడగు బుద్ధుని బోధకే గురుతుగా స్వీకరించినను పిదప బాధధర్మబోధకే వాడబడినది. అట్టి యొక బాధయోగి ధర్మచక్ర పరివర్తన కథను ఉపజీవించునదగుట ఈ రూపకము ధర్మచక్రము.

ధర్మచక్రము చారిత్రక రూపకము. అధునికాంధ్రవాఙ్మయము పైననేగాక, ఆంధ్రవాఙ్మయసమస్తపై హిందీసారస్వత ప్రయులు వేయు నింద ఒకటి గలదు. అది చరిత్రాత్మక సాహిత్య మాంధ్రమున పూజ్యమని. ఇది సహింపరాని నిందయే. దానికి నాడు ప్రసక్తి లేదనుట సామాన్యముగు ప్రత్యుత్తరము. పోతన భాగవతము వరకు మత ధోరణియే వాఙ్మయమున నూత్రము వహించినది. పిదప నాటినుండి నేటివరకు కేవల రసిక సాహిత్యమే హాయిలు పోవుచున్నది. నాటి మాట యెట్లున్నను నేడు మాత్రము వీరారాధన ప్రవణమైన చరిత్రాత్మక సాహిత్యము ఎంతయేని దేశభావలన్నిట ముఖ్యమగుచున్నది. ప్రజానాయకులు వహించు ఒక్కగాడుగునిద భారత వర్ణము అలపు దీర్ఘకౌసు ఈరోజులలో ఈ విషయమున తీవ్రకృషి జరుగ

వలసియున్నది. రచన కేవలము చేరిపనిగాదు. ప్రధానముగ మానసికమే యని చెప్పదగినది. అట్టిచో చారిత్రకములగు రచనల విషయమున చిక్కులు రెండు రకములు. ఒకటి చక్కని చరిత్రజ్ఞానము వలయును. రెండవది ఆచరిత్రయం దంతర్భూతములగు రసగ్రంథుల నెన్నికోగల సహృదయత. అపై ఆకథను రచన బద్ధము చేయగల దక్షత. ఇన్ని యున్నగాని రక్షగట్టించుట కష్టము. చిలకమర్రివారి హేమలతతో వేదమువారి ప్రతాపరుద్రీయముతో రెండు పాఠాలుగ వచ్చిన యీ వాఙ్మయము కొంత లేకపోలేదు. కాని అది చాలదు. ఇట్టి అభ్యుదయ పథమున కృషి చేయుచు ఉజ్వల భవిష్యత్తును నూచించు రచయితలు ఆచార్యులవారు. వారికి చరిత్ర అభిమాన విషయము, అక్షరపీఠి అసివారుగా నేగునట్టి బయలు. ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయ సమష్టికి ఆడియాలమగు లలితరీతి వారి కౌవ్యరీతి.

ధర్మచక్రము వస్తుగుణమున చరిత్రకేగాక బౌద్ధమునకును సంబంధించిన రూపకము. ఈ సారస్వతమున కింకపిండ్రఘటాపంచాననుల బుద్ధచరిత్ర మే ముహూర్తమున వ్రాయబడినదో నాటినుండి శిష్యవరంపర సముతము బౌద్ధ గాథల నధికరించి రమణీయముగ చిత్రించుట జరుగుచున్నది. చెల్లెళ్ళివారి శిష్యులు శ్రీ పింగళి కాటూరి కవుల సౌందరనందము—శిష్యప్రదేయ రసా ధాయక వాక్పూర్ణిణులు వాఙ్మయతపస్సంపన్నులునగు గురుశ్రీ పింగళి లక్ష్మీ కాంతముగారి శిష్యులగు ఆచార్యులవారి ధర్మచక్రమును పైవిషయమును సాపించునవి. ఇంతేగాక అక్షరాస్యుల కలవర బెట్టిన కరుణాశ్రీ బౌద్ధగాథా ప్రపంచనము అనుభవపునరుక్తము. ఇట్టిరూపకము ఆధునిక యుగమునందలి యొక ప్రముఖ లక్షణముచే విశిష్టము.

ఇందలిగాథ చంద్రగుప్త చాణక్య బిందుసారుల పృసిద్ధత వితము లుపఘ్నుములుగ కొనలుసాగి తనర్పి తలర్పిన నవమూలికాంత. హింసాతు భిక్ష్మై సంగ్రామ జరరితమగు లోకమున కాంతి నెలకొల్పగలిగినది బౌద్ధముగు ధర్మచక్ర పరివర్తనమే యనుట రూపకకర్త సందేశము. ఇది 1946 నాటికే మిత్తాశ్రీ రామకృష్ణమాచార్యులవారికే స్ఫూరించినది.

చెన్నరాష్ట్రమునకు విచ్చేసిన గాంధీమహాత్మునకు 1946, జనవరి 21 లేదీన ఆంధ్రపత్రికా ముఖమున అస్థాంతరి నర్పించుచు వీరు రచించిన “రాట్నము ధర్మచక్రముచేసి,”

“పరిశుద్ధ ఖద్గద నిర్మించు కర్మయోగి” అను కావ్యైకదేశము, ఈ రూప కమును గుమకాళికములు. ఆదేభాగము 1947 నాటికే జాతీయనాయకులు ప్రతాపాంకముగ ప్రకటించుట అనిదంపూర్వమున సంఘటన. ఆచార్యుల

హాకలి, ఇల్లు, కలయాపు ధరించుటలో హేతుహేతుమత్ భావము లేక
 'లోయినను, ఈ విషయము తెలిసినవారికిమాత్ర మాశ్చర్య జనకము.

పురుషక్రమునందలి కథ సంతేపముగా నిది—చరిత్రగుప్తవసు అని
 పిల్చు శారీరక ప్రణయనిదాపుతపుడు విషయలోలుడగు బిందుసారు డను
 పుత్రుడుగలడు. అతడు సములకానివారి మెత్తిలో గర్వింపుబద్ధునితిలో
 గడిదేశముల దాటివచ్చు శ్రీకులనెదిరి పోరాడవలసివచ్చును. అతనికి ఒక
 వాగ్దానిని బాజుగురాలు ఆరంభమున అతని పతన హేతువుగ గర్వింపు
 బద్ధునియక చివరకు పరివ్రాజకయై అతనికి బాధప్రసాదమిచ్చును. ఈ
 క్షుభానకథకు ఉపకథగా నందిన మేఘవాహనుల ప్రణయ గాథ నడచును.
 విప్రతిపన్న విధిచే మనోహతయైన నందినియు, ఉపవధే నే బాధధర్మావ
 లంబిని యగును.

ఇంతింతయు చెప్పినదియైనను ముగియక పోయినది. ఇంతింతయు చెప్పినదియైనను
 ముగియక పోయినది. ఇంతింతయు చెప్పినదియైనను ముగియక పోయినది.
 ఇంతింతయు చెప్పినదియైనను ముగియక పోయినది. ఇంతింతయు చెప్పినదియైనను
 ముగియక పోయినది. ఇంతింతయు చెప్పినదియైనను ముగియక పోయినది.

ఇందు రూపకము ఆరబ మనది మొదలు చివరివరకు రెండు పాత్ర
 మూడు సంవత్సరముల నాటి భావతనగ మే డానాలకు తెరముతును.
 పేరున్న చారిత్రికము. కాని అంతయు కల్పితమే. వినను పేరులంచుట
 నుండి, సంభాషణలు నడపుటనుండి, సామాన్యజీవిత చిత్రణమువరకు
 అంతయు నాటిదే. తామ్రపరి వరకము నాటి పజ్రములు పగడములు
 స్థిరవాశయాత్ర కాలమానము ఒక ఛేమి సశరీరముగ నాటి పాటలీపుత్రమున
 తిరుగుచున్నటుల భావించుకొందుము. ఒక వంక ధర్మసాపనచణమైన చాణ
 క్యుని సుహృద్మాతృ దుష్టిరీత్యైకాంతి; రెండవదన యావనావధుల నుపజీవించు
 యౌవరాజు విషయా రావృత; వీటి రెంటిని బాగాదను బాధసన్యాసి ప్రవేశ
 నిర్గమన కాంతిరేఖలు కథయం దెక్కడి కక్కడే ఆరు ఋతువుల నందనం
 బగు నెడంద' అనిపించును. ఇది నేటి నాటకములలో కన్యాశుల్కము,
 మత్తవకాతము నది ఘోరదర్శితప్రీంచు మిగిలిన నాటిలో మృగ్యము. కన్యాశుల్క
 మున్న అనుకూలము. తెలుగునాటి అగ్రహారములే తగులుచుండును. నర్తన
 కాలలో వర్షర్తుభయానక దృశ్యము, అద్భుతవిగ్రహధర్మ సంచారము, అద్భుత
 సృష్టలు. రచయితకు సంబంధించిన రవింద్రుని కాంతిని కేత నామధేయము
 అతని పేరు. కానీ నది సుందరితో ను సాతాత్మిక వేరాశ్రమసంఘటన నిరు
 పదము. భారత బౌద్ధధర్మముల శబ్దరేఖలు చంద్రికపుటనాటి నాటికి
 భారత పతకమునకు భారత ధర్మము డొంగువూ యిది అట్టాల నుడను.

కన్యాశుల్కము తరువాత రూపక పరంపరలో పరిమాసన మనిషిని
 కొనకుండా పెండ్లివదలిన హాస్యరచనలు పానుగంటి వేలకమల పరిమళుల
 వనవచ్చును. రూపకమందలి పానుగంటివారి హాస్యము అగ్రహాధిపతి వైదిక
 హాస్యము. ఇక ఈ గ్రంథమునందో హాస్యము ఎక్కడికక్కడ వినితెర మె
 ప్పలివిరియును. మిగిలిన రజమలను కమ్యోహాస్యమే రాజ్యమేలుచున్నదా
 యనిపించును. శకూని హాస్యచ్చామల కొంత లెకపోలేదు. నేను ద్రౌపది
 మీనాలపై చిన్ని పుట్టుమచ్చనై ఇత్యాది. ఇచ్చట నే దండు క్యాయని మాట
 లందు విప్ర నారాయణుని శిష్యుడు శ్రీనివాసుడు నిదగ్ధుడు. పై సందర్భ
 ములు ఇచ్చట కేవలము త్రాగుబోతులమాటలు. మూలములని పేర్కొన
 దగిన గ్రంథములందో అది పదమూడుమూల మనకొనవచ్చి హాస్యము. ధర్మ
 పానపుట్టమునందలి సంభాషణలు ఇందలి కుసుమార హాస్యమునకు ఆకరములు.
 అచ్చటి మహాసేన గండ్లదర సంభాషణ మనసారస్వతములోని ఉత్తమ హాస్య
 రచనలొకవకు చెందినది. యువరాజు శిలపరివరసమును పరామృశించుచు
 హాస్యదార్మనిక ప్రవక్త గండ్లదరమిత్రుడు పల్కిన—

కాలము మారిపోయినది కంచర గాడిదచక్రవర్తి గు
 జ్జాలకు సార్వభౌమడయి రాజ్యము చేయుచునున్నవాడు దీ
 చాలన ఆర్జునున్న పథవాయయి బలమునగాడు నేడు మా
 ర్జాలము ప్రాప్తమౌచి మొకజాతికచేరను దయాకేశ్వర!
 అను హాస్యమును నీ కవిత్రీ విమర్శతో నిందితులైనెయు. నవ్వుకొన
 జేయగలదు. ఆధునికులలో పద్యకవులలో చాలమంది కీ కుసుమార హాస్య
 ధోరణి గగనకుసుమము. మిత్రశ్రీ రామకృష్ణమూర్త్యులసారికదీ నలేరు పె
 బండి. తారానోరణము నందలి అజితకౌంలేయము, ౬౦ శాంతి శ్లోకా
 త్కౌంటి అను రెండు ఖండికలును బోక రచయితవా అని భావించుచు సందర్భ
 మన పుతిలు దీనిని స్మరింతురుగాక.

మూడువదియో సంభాషణచారిమ ఉత్తర తరహాస్య కల్పనము మన టోప
 కములందు కన్యాశుల్కమును దప్పించి మిగిలినహాసలో కొన్నిటియొకచో
 ప్రాప్తమును ఎక్కట మృగధము. సమచిత్ర సంవాదరచనయ్య గ్రంథమంతయు
 హాస్యమే. ఇందు యువరాజు మొదటిలో ప్రభుత్వ ప్రభుత్వక సాయతుడై, కథార
 తియుడయ్యూ చాగ్వాకముడై ప్రవర్తనపడవచ్చు. త్వరకూరించును. నిదర్శన
 పానపుట్టములో ప్రథమవృద్ధులయ్యుండయు— కవిత్రీమును గా. బాలసూర్యునిదా
 క్తికలుమారి చివరి కీపాత్ర లేజస్సామస్తమును నూచించును. అన్నిటికన్న

వీచిత్రమైనది యవరాజు కాననము యవరాజునకే కాననమగునటుగ కల్పింపబడిన అంతరాయగాథ. ఇది జైమినీ భారతములోని ప్రభావతీ సుధస్యల మహోజ్వలగాథవంటిది— అద్భుత కల్పన.

తరువాత చాణక్యడు గణింపదగిన పాత్ర. ఇది యవరాజు పాత్రోన్నీల సముకన్న భిన్నమైనది. ఇతర పాత్రల గౌరవభీతులచే చాణక్యపాత్రను మన మూహింతుము. “మగధరాజ్యంలో ఎవడినీడ పాడు చూచుకొని చాణక్యడని భయపడుతున్నాడు” ఇత్యాది.

ఇందు చరిత్రప్రసిద్ధులగు ప్రధానవ్యక్తుల నటురీతి ఉపకథనాని వారగు నీలకేతన మహాశేనుల కల్పనము రూపమునకు మేరుగు తెచ్చినది. మహాశేనుడు వృద్ధు. రాజశేషలో ఖడ్గదీక్షులో గీరింపదగిన వారకమును పొందెను. ఇక నీలకేతనుడో, సుఖవాంఛలు రిక్కలార్చు తయ్యోగి. ఈ ఇరువురికీ ఆతీతము పవిత్రము. “జ్ఞాపకముంటే? ఆనాడు గ్రీకుల దండయాత్రలో నీవు నేను సింధునది వరిధలలో సున్నపుడు ఈదుకుంటూ అవతలిగట్టు చేరవలసివచ్చినది...” ఇత్యాది నీలకేతన ప్రసంగము. “నాకే ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది. నాకూ నంద్రగుప్తుడికీ స్నేహం కలవటం. ఒక నాటి శరద్రాత్రీ...” ఇత్యాది మహాశేనుని వెనుచూపు తలపులు చాల హృద్యములైనవి. ఇది యవరాజు అధునాత త్వదృష్టికి ప్రతియోగి కల్పన. ఇంక కథావాహినికి మొదటినుండి తుదివరకు వెన్నెలనీడల వయాలియసుక లోన్న కల్పించినది గండోదరమిత్రుని హాస్యవీర్య లాఘవజీవితము.

ఈ నాటకములో ప్రధానము కాంతరంగము. శృంగార హాస్యకరుణములు అవాంతరములు. ఇందు శృంగారమునకు యవరాజు, హాస్యమునకు గండోదరుడు, కరుణకు ఉషా నందినులు ఆలంబములు.

ఇందలి శృంగారభుట్టు, ముఖ్యముగ నందలి వర్ణనాత్మక పద్యములు, జాజ్బూరమున అపురూపములు. ముక్కొకలుతీరిన ప్రోడక బృహత్పరలు కాని అట్టి రచనల వాగ్దోషం పోరు. అభిమన్యుని వధాభుట్టును తిక్కన ప్రాయాటనుగూర్చి అతితయ కథలటంచగ శ్రీపద్మమును నశ్వర ప్రపంచ స్వభావమును ఆకలించుకొన్న ఒడ్డుచేరిన తిక్కన ప్రాయగల్గినాడు. నిభత్స భీయానక ప్రాచుర్యమున గరుదాల్పక సారస్వతపథికులకు నాదారి బోవరిది. భోజాదు సేతారామల విముక్తి వర్ణరసక విడుముచు “తాదృశ విధామపిక భాం కథయన్ స్వహాచా వర్మికజన్మ మునిశేష కఠోరచేతా” యని వ్యాజ్యమితి చర్చి నాడు. ఈ గండర్భమునందలి పద్యములు ప్రాచీనరంగమును స్మృతికల రూపము.

ఇందలి పద్యము లన్నియు రీతి సుభగములేయైనను,

“ విజయ కళ్యాణిపైన ఓ బిందుసార
రాజచంద్ర సాగింపు సంగ్రామయాత్ర
ఆలకింపుము వినుపిధి బాలభాను
సప్తరథ్య గంభీర హేమరవమ్ము ”

అను పద్యము రత్నము. కాలికవర్ణనను రచయిత యెట్లు ముఖ్య సందర్భమున చేర్చినో అరయునది. సాధారణముగ సంస్కృత నాటకములలో వైతము ప్రకృతి వర్ణనలు కేవల వర్ణనలుగ నే మిగిలిపోవును. ఇది అపరిహర్యమయిన వర్ణనాసందర్భము. ఇందు ప్రకృతివర్ణనకు గుణిభావములేదు. ఇదియు అపారమేయవాక్కునం దగిలి ఋగుజ్వల మనిపించుచున్నది.

ఇట్లే, ఇందలి ఆలంకార సామగ్రియు చాల లలితము. “అగు! ఒక్కమాట. పుష్పసారభమువలెవచ్చి మలయమారుతమువలె దాటిపోతున్నావు” అంటాడు రసిక తైకజీవి బిందుసారుడు. రుచి తెలిసినవారు తలయూపకుండుట కష్టము. సంస్కృత నాటికలలోవలె సహజమైన “పూలపిచ్చ” ఇందు ప్రత్యక్షము. ఇందలి విషయమిట్లు బహుళోపాధికమయ్యిను అందచుకులువడమియే రచయిత సామర్థ్యమును— ఒక్క గ్రంథమునందే ఎన్నో ఉత్తమ శిల్పరేఖలు ప్రదర్శించు ఆయన విష్యదీర్చిన గమన దక్షతయు సుగ్గడువుగ సుగ్గడించును.

ఇందు చివరిదిగా మెచ్చదగిన దిందలిభావ. పద్యములందు గ్రాంథికము, పాటలలో గద్యలో వ్యావహారికము వాడబడినది. ప్రాకృతకవులు గాథలలో మహారాష్ట్రీని, వచనములో సంతకంపై తక్కువ చిగువుగల కౌరసేనిని వాడుదురు. గిడుగువారి అభిప్రాయము వ్యావహారికభాషోపయోగిత పట నిట్టిదని ఒక ప్రవాదము కలదు. సాంఘిక నాటకములనేగాక చారిత్రికములందుగూడ దీనిని పాసగింపవచ్చునని యీ రూపకమునందు సిద్ధాంతితము.

రూపకము ప్రదర్శనోపజీవియైనను కౌవ్యనూకులచేత అమరమగును. ఆ నూకులు గతానుగతములుగాక, కవి ప్రతిభాదర్శితమైన సత్యమును ఆలంబించునేని అక్షరబద్ధంబు లనిపించుకొనును. ‘వసంతమంటే యౌవనం’ అను యువరాజు సుభాషిత మిట్టిదే. ఇట్టి వనేకములు.

ఒకటి రెండుచోట్ల కొన్ని చారిత్రకవిరోధాంశములుకలవు. ‘దయ్యాల చుట్ట కాల్చటం.’ ఈ చుట్ట అలవాటు నేటిదేమా? అయినను రసనిరంతరమైన యీగ్రంథసుభగశరీరమునకు ఇవి మచ్చలు కావు. అందమునుగూర్చు పుట్టుమచ్చలు.

“చెప్పేసెయ్—తుదివరకు—రక్తి కడుతుందిలే” అన్న దండుకేశ్వరునిమాట రూపకమునకే అన్వయించును. మొదట తెర యెత్తినది మొదలు చివరితెర జారువరకును ఒకే ఒక చాతుషక్రతువుగా కథ సాగినది. చంద్రగుప్తు డన్నట్లుగా “గంగానదీ వననికుంజాలమధ్య వికసించిన సుందర పుష్పం పాటలీపుత్ర శ్మశానవాటికలోవాడి బాధధర్మ జగత్తులో ఫలించింది. చాణక్యడు నాటికి నేటికీ అద్వితీయ తోజోమూర్తి.” “కుమారచక్రవర్తి! యీ ధర్మాలు అహింసాప్రబోధము బోపనిషదమైన ఆర్ష సంస్కృతికి విఘాత నాలుకొవు. కాలమహాస్రవంతిలో యుగయుగాంతరాలు క్రొత్త వెల్లువలతో పొంగి పగవహిస్తూంటుంది” ఇత్యాది సమ్యక్ దర్శన ప్రవచనముతో చాణక్య నిష్క్రమణము మిమాలయమునీడ కన్యాకుమారివరకు వ్యాపించి నట్లున్నది. కాలమహాస్రవంతిలో క్రొత్త వెల్లువ నాటకరంగమున కీ రూప కము క్రొత్త వెల్లువ—వట్టి వెల్లువగాదు. పరితప్తమైన సాహితీజహ్ను భూమికి పరవడించుకొని వచ్చే మిన్నేటి క్రొత్త వెల్లువ.

పుష్పద్వార పరిచయమునకు మహావాయువు లేగ నక్కరలేదు. మందమలయవాయువీచికలు చాలును. ఈ ప్రేక్షణకమునకు నా సంఖ్యేయ పరిచయవాక్యము లింతమాత్రమే. ఆపై పరిమళాస్వాద వైవశ్యమును రస కరులు ఆనుభవించురుగాత.

“రసికో హి వహేత్ కావ్యం
పుష్పమోద మివానిలః”

విశోధి : రథసప్తమి
భీమవరం }

దిగుమర్తి సీతారామస్వామి

ని వే ద న

“ తెలుగుదేశములో ఉత్తమ నటులున్నాడు; ఉత్తమ నాటకాలులేవు ”— తెనాలిలో నవ్యసాహిత్య పరిషత్ సమావేశమున పూజ్యశ్రీ కోలవెన్ను రామకోటిశ్వరరావుగారి అభిభాషణము నాలో అనిర్వచనీయమైన పద్యత్సుకీ భావమును రేకెత్తించినవి. అంతకుముందు ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషద్వేదికపై గురుదేవులు శ్రీ సింగభి లక్ష్మీకాంతంగారు “తెలుగులో నాటక రచన అచిరప్రవృత్తము. నేటి నాటకములలో ఒకచో సంభాషణ చారిమ, వేరొకచో పాత్రచిత్రణము, మరొకచో కవిత్వామాధుర్యము, ఇంకొకచో ఇతివస్తు నిర్మాణము మేలనిపించుచున్నవి. ఇట్లు ఏకదేశసిద్ధినిగాక సమగ్ర శిల్పసిద్ధి పొందిన నాటకము తెలుగులో అవతరింపవలసియున్నది” అని ప్రవచించిరి.

ఈ ఉపన్యాసములు కల్పించిన భవ్యకవితావేశ పరిణామమే యీ ‘ధర్మచక్రము’.

మొట్టమొదటినుండి ‘ధర్మచక్రము’పై మిక్కిలి ఘక్కువ వహించి నేటికి అక్షరరూపమున తెలుగులోకమున కందించిన రసజ్ఞచక్రవర్తి, నాట్యకళాప్రపూర్ణులు శ్రీ పొన్నపల్లి ముబ్రహ్మణ్యంగారికి నా సుహృదభివాదాలు.

‘ధర్మచక్రము’ను ‘కృష్ణాపత్రిక’లో ప్రచురించి, ఉప్రోద్ధాత ప్రాయముగ పరిచయవాక్యాలు అనుగ్రహించిన శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటిశ్వరరావుగారికి, ఆమోదప్రసారమును రచించిన మిత్రులు సాహితీతపస్వి శ్రీ దిగుమర్తి నీతారామస్వామిగారికి నా ధన్యవాదాలు.

‘కవితాప్రభాస’
భీమవరము }

—నంధూరి రామకృష్ణమూచార్య

కృతి సమర్పణము

మిత్రశ్రీ! డాక్టరు పొన్నపల్లి సుబ్రహ్మణ్యంగారికి

హితునకు హసన్మృత్యుదుల
చతురవచోనిధికి రసికసమ్మానకున్
అతుల కళాహేళా సం
తతమధురోదాత్త రంగనటరాజునకున్

నీ కనుదోయిలో రసధునీ కమనీయ తరంగనాట్య హే
వాకము చిందులూడు నవపల్ల వకోమలరాగ దీధితిన్
మా కవితాప్రపంచ సుషమాసుకుమార మనోజ్ఞ భావనా
లోకము నీ హృదంతరములో వెలయింపు రసజ్ఞ శేఖరా !

కవిని జగద్ధితాకాంక్షిని తన కను
రక్తుగా సల్పెను రాజరాజు
కావ్యకన్యనుగోర కవిని మంత్రిగజేసి
మామూయని విలిచె మనుమసిద్ధి
కనకాభిషేకమ్ము కవిరాజునకు జేసె
దక్షిణాధిపతి ముత్యాలశాల
మదకరిడిగి కవి కడు రేగి కేలూనె
సాహితీరసలోక చక్రవర్తి

అట్టి తెలుగు కృతిపతుల అమృత హృదయ
తరళ నిత్య రసజ్ఞ తల్ తావకీన
కోమల నయనద్యుతులలో గోచరింప
కృతి సమర్పించినాను సుహృద్వరేణ్య !

ముఖ్య పాత్రలు

చంద్రగుప్తుడు	:	మగధసామ్రాజ్య చక్రవర్తి
చాణక్యుడు	:	మగధసామ్రాజ్య ప్రభానామాత్యుడు
బిందుసారుడు	:	యువరాజు
మహాసేనుడు	:	వృద్ధసేనాధిపతి
బౌద్ధసన్యాసి	:	బౌద్ధమత ప్రచారకుడు
మేఘనాథుడు	:	సేనాపతి
నీలకేతనుడు	:	మహాసేనుని ధ్వజారోహకుడు
గంధోదరుడు	:	బిందుసారుని మిత్రుడు
దండుకేశ్వరుడు	:	గంధోదరుని మిత్రుడు
వజ్రబాహు వీరదాసరి	}	తలారులు
ఉషాసుందరి		
నందిని	:	మహాసేనుని కూతురు

వందిమాగధులు, సేవకులు ఇత్యాదులు

ధ ర్మ చ క్ర ం

—౫—

ప్ర థ మ ర ం గ ము

[స్థలం: పాటలీపుత్రం— వృద్ధసేనాని మహాసేనుని గృహం. ఒకమూల దగ్గు చున్న నీలకేతనుడు]

ప్రసేకం గండోదరమిశ్రితం, దండుకేశ్వరుడు

గండోదరమిశ్రితం:- దండుకేశ్వరా !

దండుకేశ్వరుడు:- గండోదరా ! కర్తవ్యమేమిటి ?

గండు:- చూడు, మహాసేనుడు ఇంటిలో వున్నాడో లేదో.

దండు:- ఉన్నట్లు కనిపించడంలేదు.

గం:- ఇంకెవరైనా ఉన్నారేమో చూడు.

దం:- ఎదురుగా ఒక ఆకారం ఎవరో వున్నట్లు అనుమానంగా వున్నది.

గం:- పలుకరించి చూడు.

దం:- ఓ ! ఓహో ! ఎవరయ్యా ! ఇదిగో ! నీవు బ్రతికివున్నావా ? చచ్చిపోయినావా ?

నీలకేతనుడు:- (దగ్గుచూ) ఎవరు ప్రశ్నించేది ? దండుకేశ్వరా ! నీవేనా ? నా దగ్గు వినిపించటంలేదా ?

గం:- వినిపించకేమి ? కొన్ని శవాలు చచ్చిపోయిన తర్వాత కూడా దగ్గుతాయట.

దం:- మా అమ్మమ్మ చచ్చిపోయిన తర్వాత శ్మశానంలో మూడు సార్లు దగ్గిందిట.

నీల:- దండుకేశ్వరా ! యీదగ్గు నా రక్తంపీల్చి నన్ను పిప్పి చేస్తోంది. జ్ఞాపకంలేదా ! ఆ నాడు గ్రీకు దండయాత్రలో

నీవూ నేనూ సింధునది వరదలలో ఉన్నప్పుడు యీదు కుంటూ అవ్వలిగట్టు చేరవలసి వచ్చింది. నీవు ఈదలేక పోయావు. నేను ఆనాడు నీకు సహాయం చెయ్యకపోతే నీవీ నాడు ఏ లోకంలో ఉండేవాడివి ?

దం:- అధిక ప్రసంగం అనవసరం. ఆడిగినప్రశ్నకు సూటిగా సమాధానం చెప్పు— నీవు బ్రతికివున్నావా ? చచ్చిపోయావా ?
నీల:- నీకు కన్నులు కనిపించటంలేదా ! అసలే నేను దగ్గుతో బాధపడుతూంటే.

గం:- జరిగిపోయిన సంగతులు స్మరించి పారాయణముచేసుకుంటూ జీవించేవాళ్లు చచ్చిపోయినవాళ్లతో సమానం.

నీల:- దండుకేశ్వరా ! నేను చచ్చిపోలేదు. బ్రతికేఉన్నాను— ఉంటాను. నీలాంటి వాల్లెందరినో చూస్తే నేగాని చచ్చిపోను—

దం:- ఛీ ! దుర్తార్థుడా ! నోటికి వచ్చినట్లు ప్రేలుతున్నావు— ఇప్పుడే నిన్ను చంపేస్తాను నీతాత ఎవ్వరడ్డువస్తారో చూస్తాను
(ఒక చేతితో కత్తిదూసి మెడ వట్టుకుంటాడు)

నీల:- ఛీ ! దుర్తార్థుడా ! అమ్మో ! చచ్చిపోయాను— నేను చచ్చిన తర్వాత నీ ప్రాణాలుండవు— మంత్రి చాణుక్యుడున్నాడు— మరిచిపోకు.

గం:- ఒరే ! దండా ! ఒక్కసారి ఆగు ! చాణుక్యుడు పేరు వినబడితే మూడు ఘడియలు ఏపనీ చెయ్యకుండా ఎనిమిది దిక్కులు చూచి ఆచమనం చెయ్యాలి— చాణుక్యుడిది డేగచూపు, సాముచెవులు— రాత్రి నిద్రపోయేటప్పుడు వాడిచెవులు దేశ దేశాలకుపోయి అన్ని సంగతులు వినివస్తాయి— వాడి కన్నులు పాటలీపుత్రం మగధ రాజ్యం సంచార ప్రదక్షిణం చేసివస్తాయి— చాణుక్యుడు సర్వాంతర్యామి— అమాంతంగా ఇప్పుడు ఇక్కడ ప్రత్యక్షమైపోవచ్చు—

దం:- ఆఁ ఆఁ (కత్తినిలిపి)— ఎల్లాగరా ! వీడిని చంపేస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశానుగదా !

గం:- అదికాదురా ! వీడు అసలు ఇదివరకే చచ్చిపోయాడు కాదురా ! ఇంక వీడిని చంపటం ఎందుకు ?

దం:- అన్యుయ్య ! బాగాచెప్పావు నిజమే ! ఒరే! నీలకేతనా ! నీవు నా ముందు ఒక కుమ్మరి పురుగువు- ఇకమీద జాగ్రత్త !

నీల:- మేడిపండులాంటి మీ దేహాలనుచూచి సంతోషించకండి- ఈ దేహాలు నీటిబుడగలవంటివి—

గం:- శరీరంలో జబ్బు ప్రవేశించిన వెంటనే మనస్సులో వేదాంతం ప్రవేశిస్తుంది. ఓరీ చవటపీనుగా ! నీ మెట్టవేదాంతం మాకువ దేశించవద్దు. నేను ఎవరినో తెలుసునా ? చెప్పరా ! గండూ !

దం:- ఈ మహాపురుషుడు ఎవరో తెలుసునా ? మగధసామ్రాజ్యంలో ఈయనను ఎరగనివాళ్లు ఎవరూలేరు.

నీల:- ఎరగనివాణ్ణి నేనున్నాను.

గం:- నన్ను బ్రతికివున్నవాళ్లందరూ ఎరుగుదురు. నీకు తెలియదులే.

నీల:- పోనీ మీ రెవరో దయచేసి చెప్పండి.

గం:- శ్రీ మహారాజరాజశ్రీ మేము మగధసామ్రాజ్య సార్వభౌముని వైకృతపుత్రుడు శ్రీ శ్రీ శ్రీ బిందుసార యువరాజచంద్రునకు అంగరక్షక సేనాని శ్రీ శ్రీ మహామండలేశ్వర గండోదర మిశ్రులము.

దం:- మేము శ్రీ శ్రీ మహామండలేశ్వర సేనాని గండోదర మిశ్రుల వారి ఆత్మరక్షకుడను, ఆర్య దండుకేశ్వర మిశ్రులము.

గం:- నీలకేతనా ! నీకు రాజమర్యాద తెలియదు. మేము రాగానే—‘ఆర్యమహాశయా ! గండోదర మిశ్రమహామండ లేశ్వర సేనానిగారూ దయ చెయ్యండి, ఇట్లు సుఖాశీనులు గండు’ అని గౌరవించవద్దా ?

దం:- ‘మహాశయా ! దండుకేశ్వర మండలేశ్వర సేనానిగారూ ! ఇటు దయచెయ్యండి’ అని నమస్కరించవద్దా ?

నీల:- ఆయ్యా దయచెయ్యండి.

గం:- మహాసేనుడు ఎక్కడున్నాడు ?

దం:- నందిని యెక్కడుంది ?

నీల:- కాశ్మీరంనుంచి తెచ్చిన జాతి సంపెంగి లత పుష్పించింది, వనంలో వున్నారు.

దం:- నందినికూడ అక్కడే వున్నదా ?

గం:- ఈ పిచ్చి నందినికీకూడా యెక్కిందా ? పాటలీపుత్రానికి పువ్వులపిచ్చి యెక్కిందోయి—

మహాసేనుడు : (హాసేళం)

గం:- ఆర్యసేనాని మహాసేన మహామండలేశ్వరునకునమస్కారాలు. మహా:- నమస్కారాలు....కూర్చోండి, ఇట్లావచ్చారేం...

దం:- అబ్బే రాలేదండి. ఊరికినే వచ్చాము.

గం:- తమరు సేనాధిపతిగా వున్నప్పుడు గ్రీకుదండయాత్రలో వీడుకూడా వున్నాడుట— తమ దర్శనం చేసుకోవాలని వచ్చాడు.

మహా:- ఆ అవును, ఆపాడశుద్ధ పాడ్యమినాడు మేము సింధు నదీతీరాన దండువిడిసినాము. కాలం మారిపోయింది. ఆనాడు యుద్ధభూమిలో నా 'మధురహేష' ను అధివసిస్తే— ఇప్పుడేముంది.

గం:- ఇప్పుడు మటుక్కు— మీరు కాశ్మీరంనుంచి ఏదో లత తీసికొని వచ్చారట. ఈ వేళ ప్రొద్దున ఆ పుష్పపరిమళం పాటలీపుత్రం అంతా గుమ గుమ లాడిపోయింది.

మహా:- ఆ ఆ పువ్వు ఇప్పుడే వికసించింది. ప్రొద్దున్నే పరిమళం ఎట్లావచ్చింది ?

గం:- ఏముంది—పుట్టగానే పరిమళిస్తుంది, చూడండి. ఆ పువ్వును చూడటానికే నేను వచ్చాను. మీ విషయం దండుకేశ్వరుడు నాతో చెబుతూంటాడు.

మహా:- ఇది నా జీవితంలో అపర సంధ్యాసమయం. నాకే ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది. నాకూ చంద్రగుప్తుడికి స్నేహం

కలగటం—ఒకనాటి శరదాగ్రతి—చంద్రుడు రోహిణి నక్షత్రం దగ్గర వున్నాడు. పుష్యమాశుకుని అలతి అలతి కాంతులు ముఖమండలములో పరిఫలిస్తూ చంద్రగుప్తుడు నా మైత్రిని కోరినాడు.

గం:- మీ అమ్మాయి నందినికి పువ్వులంటే చాలా ఎక్కువ ప్రీతి అనుకుంటాను. మీ వనంలో దోహద విధానాలు ఏమైనా చేస్తున్నారా?

మహా:- అబ్బేలేదు! నాకు వృక్షశాస్త్రంలో పరిచయం లేదు.

గం:- కాకరగింజలు తెచ్చి పొట్లకాయకు బెజ్జముపొడిచి అందులో పడవెయ్యాలి. పొట్లకాయ ఎదిగి పండిన తర్వాత ఆ గింజలు తీసి పాడుతే— కాకరతీగ బయలుదేరుతుంది—కాని పొట్లకాయలు కాస్తాయి.

మ:- ఆ! ఆశ్చర్యం—అమ్మా! నందినీ!—చూడు నీలకేతనా! ఈ విషయం జ్ఞాపకం వుంచుకొని నందినితో చెప్పు.

నంది (ప్రవేశం)

నందిని—కొదమతుక్కుద త్రుళ్లంతాలు

కొంబెకోకిల కేరింతాలు

మలయవవనుని గిలిగింతాలు

సెలయేటిలో ఎలమావిపై

ఉద్యానవని ఉయ్యలబాగు—”

నాన్నగారూ!

పిలిచారా!

మహా:- తల్లీ! కాకరతీగకు పొట్లకాయలు కాస్తాయట.

నంది:- ఎవరు చెప్పారు!

గం:- అంతేకాదు! నందినీ! గుమ్మడికాయకు చిల్లుపొడిచి అందులో కొంచెం తేనెతో పంగగింజలు వెయ్యాలి. ఆ గుమ్మడికాయ పండిన తర్వాత ఆ పంగగింజలు నాటితే గుమ్మడి తీగ మొలిచి కణుపు కణుపుకూ గుత్తివంకాయలు తెగకాస్తాయి.

నరదిన:- నిజమే.

మహా:- కాలం మారిపోయింది. ఈనాడు యువకు లందరు పుష్పాలు, లతలు, ఉద్యానవనాలలో మధుర స్వప్న వాటి కలలో మేఘమండలాలలో విహరిస్తున్నారు. గుమ్మడికీగకు వంకాయలు ఎట్లాకాస్తాయో? గుత్తానికి గాడిద ఎట్లా పుడుతుందో?—ఇవేనా యువకులు చర్చించవలసిన సమస్యలు. ఆనాడు మేము గ్రీకులను ఎదిరించామంటే !

గం:- ఇప్పుడు ఆ భయం ఏమీ లేదుగదా ! గ్రీకులను ఇదివరకే ఓడించేశాముగదా !

మహా:- ఏమో ఎవరు చెప్పగలరు. తిరిగి మళ్ళీ విజృంభించ కూడదా ? సింధునదికి అవతలి ఒడ్డున గ్రీకురాజ్యం ఇంకా మగధ సామ్రాజ్యంలో కలిసిపోలేదు. ఆనాడు ఎంతమంది యువకులు ఆత్మబలిదానంచేసి మాతృదేశంనుండి విదేశీయులను తరిమివేశారు.

గం:- ఆ మహావీరులు చిరస్మరణీయులు.

మహా:- ఈ నీలకేతనుడు ఆనాడు 10 ఏండ్ల బాలుడు. భవజం పట్టుకొనేవాడు. ఈనాడు దగ్గుపట్టుకొని వీడిని వీడిస్తోంది. మనలో వీరపూజ సళించింది. వీడిగతి కనుక్కొనేవాళ్లు ఎవరూ లేరు !

గం:- ఆ! అట్లాగా! నీలకేతనా! నమస్తే! నమోనమః. నిన్ను చూస్తే గ్రీకుడండయాత్ర చరిత్ర చదువుకోనక్కరలేదు. (వ్రేదట్టి బంతిని) నీ విషయం యువరాజుతో చెప్పి తగు సహాయం చేసే టట్లు చూస్తాను. మహాసేన మహాశయా! మీ ఉల్బల జీవిత చరిత్ర మాబోటి యువకులకు ధృవతారవలె నిశ్చల లక్ష్యముగా ప్రేరేపించు.

మేఘవాహనుడు:- (వ్రేవేళించి) అర్థమహాసేన మహామండలేశ్వరులకు నమోనమః.

మహా:- ఆశీర్వాదనాలు.

గం:- సుహృదభివందనాలు.

మే:- అభివందనాలు. గండోదరమిశ్ర! దండుకేశ్వర! మీ కోసం
యువరాజుగారు శోణాతీరం దగ్గర నిరీక్షిస్తున్నారు.

గం:- ఆర్యా! నమస్కారాలు. పోయివస్తాను.

మహా:- యువరాజుగారికి మీకు సంబంధం ఏమిటి?—

గం:- యువరాజు నాకు వరుసకు తమ్ముడులెండి. వాడు నన్ను
వదలి ఒకక్షణం వుండలేడు. మేఘవాహనుడికి ఆ విషయం
తెలుసును.

మహా:- మీరందరూ ఒక్క-విషయం జ్ఞాపకం వుండుకోవాలి.
రాజుల గౌరవం, వేశ్యల ప్రేమ, మొరపుతీగలకాంతి ఎంత
అనుభోగసియాలో అంత అపాయ గర్భితాలు.

గం:- మహాశయా! శలవు! అనుభోగం వాంఛించేవాడు అపాయా
నికి భయపడకూడదు. యువరాజు నాకోసం బెంగపెట్టుకొని
వుంటాడు యీపాటికి.

దం:- శలవు.

(నిష్క్రమిస్తాడు)

మహా:- మేఘవాహనా! యీ వినాయకుడు ఎవరోయి?

మేఘ:- జగన్మోహిని పేరు విన్నారుగదా? ఆ వటవృక్షశాఖలపై
వివరించే పక్షిందుగ్గిడు మీడు.

మహా:- అయితే యువరాజుకు మీరికి స్నేహం ఏమిటి?

మేఘ:- జగన్మోహిని కూతురు ఉమాసుందరి ప్రణయవాగురులలో
యువరాజు కమ్మని కలలు గంటూ కలవరింతలతో కాలం
గడుపుతున్నాడు.

మహా:- ఏమిటి!—చూడు జగన్మోహినికి కూతురు ఎవరూలేదే?

మేఘ:- గండోదరుడు ఒకసారి ఉత్ప్రేక్షించాడు. ఒకనాడు ప్రాత
స్పృహసమయంలో యువరాజు గంగాతీరానికి విజయకశ్యా
ణిపై వాహ్యానికి వెళ్లాడు. ఆ సమయానికి ఉమాదేవి మావవ
స్త్రీ రూపంధాల్చి గంగానదిలో స్నానం భోజిస్తున్నది. యువ

రాజు ఉపాసుండరిని తీసికొనివచ్చి జగన్మోహిని ఇంటిలో పెట్టాడుట.

మహా:- తెలిసింది. చంద్రగుప్తుడు, యువరాజు ఏ రాజకన్యకనో గాని వివాహం చేసుకొనేందుకును అంగీకరింపడు. అందుచేత భయపడి జగన్మోహిని ఇంటిలో ఏ సామాన్య కుటుంబానికో చెందిన ఉపాసుండరిని అప్పగించాడు.

మేఘ:- ఏమో నిజం ఎవరికి తెలుస్తుంది.

మహా:- ఛీ! మగధసామ్రాజ్యానికి మా కండ్ల యెదుట ఎట్టి నైచ్య స్థితి సంక్రమించింది! ఎంతమంది రాజకన్యలు లేరు?

మేఘ:- యువరాజు ఉపాసుండరినే వివాహమాడి పట్టమహిషిని చేయ సంకల్పించుకొన్నాడు. ముసలి చక్రవర్తి చంద్రగుప్తు సార్వభౌముడు మరణించిన మరునాడు వివాహముహూర్తం.

మహా:- మగధసామ్రాజ్యానికి కాబోయే పట్టమహిషి వేశ్యాగ్రుంధరి జగన్మోహిని పెంపుడుకూతురన్నమాట! బాగుంది! ఈ విషయం చాణుక్యమంతికి తెలుసా?

(చాణుక్యమంతి) చిరీకేం

చాణు:- తెలుసును! మహాసేన మాహాశయా! తెలుసును! ముసలి చక్రవర్తి అప్పుడే మరణింపడు. చాణుక్యుని బుద్ధి ఎప్పుడూ నిద్రింపదు.

మహా:- మహామంతి! మా గృహం పావనమైనది. ఈ ఆశనమును అలంకరింప ప్రార్థన. సూర్యభగవానుడు మీ ఆజ్ఞననుసరించే ఉదయిస్తున్నాడు. దైవం కూడ మీ ముల్ని వంచింపలేడు.

మహామంతి—నీ బుద్ధిబలాన్నిగాని చంద్రగుప్తు చక్రవర్తి పరాక్రమాన్నిగాని శంకించటంలేదు. అవసరమైతే నా రక్తహాసం తిరిగి విజృంభిస్తుంది.

మేఘ-మహామంతిపుంగవులకు మేఘవాహనుని నమస్కారాలు.

చాణు:- మహామంతిలేవ్వరా? నీ రక్తహాసం మగధసామ్రాజ్యానికి తొలి ఉపన్యూన కల్పించింది! నీవు ధన్యుడవు మేఘవాహనా!

సామ్రాజ్య శిక్షణాగారానికి యువరాజు యథాక్రమంగా వస్తున్నాడా?

మేఘ:- ఆ! నిన్ననే కీర్తాద్వారంలో మత్తేభయాధాలకు నాయకత్వం వహించాడు. సంగ్రామవిద్యలో ఆరితేరిన మహావీరుడు యువరాజు.

చాణు:- మహామండలేశ్వరా! నీ రక్తహాసమును ప్రశాంతముగా విశ్రమింపనిమ్ము.

మహా:- మహామంత్రీ! ఒకమూల పాపండులు ప్రబలిపోతున్నారు. బాధలు బయలుదేరి అహింస జీవకారుణ్యాలని జాతిని నిర్వీర్యులుగా మారునట్లు ప్రబోధిస్తున్నారు. యువరాజే వేశ్యాలోలుడైతే ఇక మగధ సామ్రాజ్యానికి గతి ఏముంది?

రక్తహాసకాంతులు మహారాజ్ఞి వేశ్యాపుత్రికా పాదశింజినీ రత్న ప్రభారాగ పంక్తులలో కలసిపోయే కాలం వస్తుందా? మహామంత్రీ!

చాణు:- రావటంలేదు, ఎన్నటికీ రాదు! యువరాజు నాకు ఒక సమస్యగా పరిణమిస్తూ వున్నమాట యథార్థం. కాని వేశ్యాపుత్రిక యువరాజును కాంక్షించటం మృత్యుదేవతను ఆహ్వానించటం. ఆ వివాహం ఎన్నటికీ జరుగదు. భూత వర్తివ్యమాణ చరిత్రలను నిర్మించిన చాణక్యమంత్రీ ఈనాడే భవిష్యత్కాల చరిత్రను శాసించివేశాడు.

(నిష్క్రమించును)

మ:- మేఘవాహనా! మహామంత్రీని సాగనంపివస్తాను.

(నిష్క్రమిస్తాడు)

నందిని:- నీలకేతనా చూశావా! మహామంత్రీ మన యింటికి వచ్చాడు. అయ్యోపాపం ఆలస్యమైంది. నీకు మందు ఇవ్వటానికి వీలులేక ఆలస్యమైపోయింది.

(మందుకుప్పి అరగదీస్తూ)

పొదరింటిలో తలిరాకుపై
సన్నజాజులు సంజకాంతుల
ఉద్యానవని ఉయ్యెలలూగు.

నీలకే:- నందినీ! నీ చిరునవ్వులతో రంగరించి అనుపానంగా
ఈ మందు ఇస్తూవుంటే నా వ్యాధిని, నన్ను, ప్రపంచాన్ని
మరచిపోతాను.

నందిని:- నీ మాటలు నాకు అర్థంకావు, నీలకేతనా! నీకు
రోగంకుదిరి బయటపడు, అంతేకావాలి.

నీలకే:- నా అనారోగ్యం నిన్ను చూచేసరికే పోతుంది. నిజమే
నాకు మాటలురావు. నా మాటలు చెప్పలేని అర్థాన్ని
నా కన్నులు నీకు చెప్పటంలేదూ! నందినీ చూడు.

నంది:- నీ కండ్లలో జబ్బు కనుపిస్తోంది. అబ్బో నీలకేతనా
నీ కండ్లలో రక్తంలేదు. ఇదిగో మందుతాగి పడుకో.

నీలకే:- నందినీ!

నంది:- ఏం కావాలి! దాహం కావాలా! ఇదిగో ఆయాసం
పడకు.

నీలకే:- నందినీ! మేఘవాహనుడు మనముంటికి ఎందుకు ఇంతతర
చుగా వస్తున్నాడో నీకు అర్థమైందా!

నంది:- నీకెందుకు మా నాన్నగారికోసం వస్తున్నాడు.

నీలకే:- కాదు నందినీ! నీ కోమలనయనద్యుతులు అతని తరుణ
హృదయానికి గిలిగింతలు పెడుతున్నాయి. అది నాకు చాలా
అసూయగా వున్నది.

నంది - నీలకేతనా! అసూయ ఇతరులను ఏమీచెయ్యలేదు.
అసూయాపరుణ్ణి దహించివేస్తుంది. నీ దేహంలో వ్యాధి మన
స్సులో ప్రవేశింపనియ్యకు. నిన్ను చూస్తే నాకు జాలివేస్తోంది.
పడుకో.

(నిద్రమిస్తుంది.)

ధ ర్మ చ క్ర ం

ద్వితీయ రంగము

[స్థలం : పాటలీపుత్రం : ఉపాసుందరిగృహం]

గండోదరమిత్రుడు :- ఉపాదేవీ ! ఉపాదేవీ !!

ఉపాసుందరి :- (ప్రవేశించి) - గండోదరా ! ఏం అట్లా అరుస్తున్నావు ?

గం :- వచ్చాడా ?

ఉప :- ఎవరూ ?

గం :- మా తమ్ముడు.

ఉప :- నీకు తమ్ముడెవ రున్నారు ?

గం :- నా ప్రాణస్నేహితుడు. ఇప్పుడై నా తెలిసిందా ?

ఉప :- దండుకేశవుడా !

గం :- ఛీ! వాడు నా భృత్యుడు; తెలియదా మా తమ్ముడంటే; యువరాజు.

ఉప :- బాగుంది- ఇంకా రాలేదు- (నిష్క్రమణము)

(దండుకేశ్వరమిత్రుడు ప్రవేశం)

దం :- గండోదరమిత్రులకు నమస్కారాలు

గం :- కృష్ణార్పణమస్తు !

దం :- నాకు రావలసిన ధనం ఏమైనా మిగిల్చావా ?

గం :- మిగల్చుకేం ! ధనానికి లోటమిటిరా ! 'సాహసేలక్ష్మి'!

ఉర్రే ! ఏం జరిగిందో విన్నావా ?

దం :- ఏంజరిగింది ?

గం :- డబ్బుసంచి తీసికొని ఓడలోనుంచి బయటకు వచ్చాను. నీవు అట్లా వెళ్ళావు ! అంతలో నలుగురు నల్లటి దొంగలు నా మీద విరుచుకుపడ్డారు. నేను కత్తితీశాను.

దం :- ఆ నీకు ఏమీ డెబ్బలు తగులలేదురా ?

గం :- వినరా ! విను, తొందరపడకు. అంతలో పదిమంది నామీద ఒక్కసారి ఏటవాలుగా పడ్డారు.

దం :- అప్పుడే నలుగురు పదిమంది అయ్యారే !

గం :- ఒరే ! దండూ ! అడ్డదిడ్డంగా పానకంలో పుడకలాగ పిచ్చి ప్రశ్నలు వెయ్యకు. అంతా విను. నీకే బోధపడుతుంది. నల్లటివాళ్లు నలుగురు. తక్కిన ఆరుగురు ఎట్టిగా వున్నారు. మొత్తంపదిమంది తెలిసిందా !

దం :- సరే కథ కానియ్యి. నేను ఊఁ గొట్టుతాను.

గం :- ఆ పదిమందితో ఘోరయుద్ధం చేశాను. నా కత్తిదీసి ముగ్గురిని చంపి శోణానదిలో పారవేశాను. ఇరవైమంది విచ్చుకత్తులతో నామీద పడ్డారు.

దం :- అప్పుడే పది ఇరవై అయిపోయింది.

గం :- ఆగరా ! యీ యిరవైమంది కత్తులతో వున్నారు. కత్తులు దీసి మీద కురిశారు. వెంటనే ఆ ముప్పైమందితో ఏక టాకీని యుద్ధంచేశాను.

దం :- సరే ! చెప్పు చెప్పు, ఇరవై అల్లా ముప్పై అయిపోయింది.

గం :- ఒరే ! మొట్ట మొదటి పది యీ ఇరవై కలిసి ముప్పై కాదురా ! వెట్టిమొహం. చిన్న కూడికలుకూడ రావేమిటి రా నీకు. చిన్నతనంలో వీధిబడిలో నోటిలెక్కల్లో నీకు-బండి నున్నా వచ్చిఉండాలి.

దం :- ఆ సరే—చెప్పేసెయ్యి తుదివరకూ ! కథరక్తిగట్టుతుందిలే.

గం :- ఒరేదండూ ! అబద్ధం చెప్పితే నీమీద వాట్టు. ఆ నల్లతై మందికలిసి నన్ను చేతులు కాళ్లు కట్టి డబ్బుసంచిలాగుకొని వెళ్లిపోయారురా ! సరే యీ కత్తిచూడు ఎట్లాచిట్టిపోయిందో.

దం :- ఒరకు ఏమీ చెబ్బతగులకుండా కత్తి ఇట్లా చిట్టిపోయిందేమిటిరా!

గం :- నేను కత్తితో యుద్ధంచేశానా? ఒరతో యుద్ధంచేశానా?

దం :- సరే! నీ యిష్టం. నీకు నమస్కారం.

గం :- నీకు నమస్కారం.

దం :- చాణక్యార్పణమస్తు!

గం :- అదేమిటిరో!

దం :- నీకు తెలిసిందే! పాటలీపుత్రంలో ప్రధాన న్యాయ మూర్తిగ నందిని తండ్రిని మహాసేనుని చాణక్యమంత్రి నియమించాడు.

గం :- అయితే మనకేం. మనవంటి పెద్ద మనుష్యులు పేదకోరులుండే న్యాయస్థానాలకు పోరుగదా!

దం :- నిన్న సాయంకాలం మన తామ్రపర్ణి వర్తకులు చాణక్యమంత్రి దగ్గరకు వెళ్లారుట.

గం :- ఆ ఇంకా వాళ్లు బ్రతికేవున్నారా! పోనీ ఏడవనీ! మనకేం! ఇందుకేనా యింతభయం. ఓరీ పిరికిపంద—భారతమాత నీవంటి పారుబోతులను కన్నందుకు కన్నీరు కారుస్తోంది.

దం :- ఊరికే కోతలు కొయ్యకు! చాణక్యుడు స్వయంగా ఈ విషయం పూనుకున్నాడట.

గం :- నిజమే! నిజమే! విజయలక్ష్మి పారుబోతులను వరించదు. భయపడకు దండూ! మనం చాణక్యమంత్రికే దొరకం. ఇల్లాంటి చిల్లరవిషయాల జోలికి మహామంత్రిరాదు.

దం :- కాదు గండోదరా! ఎందుచేతనో చాణక్యుడు నీడవలె మన వెన్నంటి తిరుగుతున్నాడు. మొన్న శుక్రవారంనాడు రాత్రి ౧౨ ఘడియలకు మా యింటి తలుపుతీస్తేయిద్దరు భటులు కప్పించారు.

గం :- మగధరాజ్యంలో ఎవడి నీడను వాడు చూచుకొని చాణక్యుడని భయపడుతున్నాడు.

దం :- నీ ఉపన్యాసం కట్టిపెట్టు. నేను అంతా చెప్పి వేయదలుచు
కున్నాను. నీవు డబ్బు తీసికొనివెళ్లి పూటకూళ్ల పెద్దమ్మకు
ఇచ్చావుట. రత్నాలు ముత్యాలు అన్నీ భటులు పట్టుకొని
చాణక్యమంత్రానికి అప్పగించారుట.

గం :- ఓసి బోడిముండా! ఎంతవని చేశావే! ఓరే! దండా!
నీ వంతు నీ కిస్తానుగాని—

దం :- నాకు ఒక చిల్లిగవ్వకూడా అక్కరలేదు. నిన్ను భటులు
ఇవ్వడువచ్చి పట్టుకొంటారు. నన్ను ఇందులో ఇరికించకు—
నీకు పుణ్యం వుంటుంది. సాష్టాంగ నమస్కారం చేస్తున్నాను.

గం :- వత్సా! లెమ్ము! భయములేదు. నిన్ను రక్షించెదను.
ఒరే! అడుగుల చప్పుడు. లే! పోదాం. ఇక్కడ ఇక ఊణం
కూడా వుండకూడదు. (నిష్క్రమిస్తారు.)

[బిందుసారుడు—ప్రవేశం]

యువరాజు:- ఉపాసుందరీ!

ఉష :- (ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రులకు స్వాగతం.

యువ :- నసంతోద్యానవనంలోకి రమ్మని చెప్పమన్నాను, గండా
దరుడు చెప్పలేదా!

ఉష :- నాతో ఏమీ చెప్పలేదే! మన తలుపుతీస్తే ఉద్యానవనం-
వెళ్లవచ్చు. తొందరేమున్నది?

యువ :- పోనీలే! మాట. ఏమిటీ అంతదూరంగా పోతున్నావు?

ఉష :- ఆగండి! చందనం తీస్తున్నాను.

యువ :- ఉషా! చూడు. మామిడిచెట్టు చిన్న చిన్న పిందలతో
ఊగులాడుతున్నాయి. వేపచెట్టుకూడపూతపట్టింది. రా,
పోదాము.

ఉష :- నసంతోదయం అయినది. ఉద్యానవనం మినభిభ
లాడిపోతోంది.

యువ :- వసంతం అంటే యశావనం. సౌందర్యం ఒక్కటే వుంటే లాభం లేదు. సౌందర్యంలేని యశావనం, యశావనం లేని సౌందర్యం వ్యర్థం.

కోయిల కమ్మగా వగరు గొంతుకతో ఎలమావి గున్నలన్
కోయని కొమ్మ కొమ్మ పయి కోమలగీతిక లారభించె ; లే
బ్రాయము పాలపొంగు ; క్షణభంగురముల్ మన జీవితమ్ము లో
ప్రేయసిచేరరమ్ము, విహరింపగ ఈ సెలయేటితి న్నెలన్.

ఉష :- ఆగండి ; పుష్పమాలలు తీసికొని ఒక్క క్షణంలో వస్తాను.

యువ :- ఆగు ! ఒక్కమాట ! పుష్పసారభంవలెవచ్చి, మలయ మారుతంవలె దాటిపోతున్నావు.

ఉష :- ఆగండి ! కూర్చోండి— (చందనం అరగదీస్తూ)

మోహనరాగము
ఆలపింపవే మురళీ ! మురళీ !
పొదరింట్టిపైన పూలతో లతలు
అల్లిబిల్లిగను అల్లుకొన్నాయి
సిగ్గుదొంతరల చిన్నారి విరులు
చిలిపి చిరునవ్వు చిందుచున్నాయి....మోహనరాగము||

కన్నె వలపుతో లేతవెన్నెలలు
పెన్నపూసవలె కరగిపోయాయి
సెలయేటిపైన కెరటాలలోన
చందమామదిగి చిందులాడేను...మోహనరాగము||

ఇదిగో చందనం సేవించండి, పూలమాలలు తీసికొని క్షణంలో వస్తాను.

యువ :- ప్రేమరస తరంగిణీ!

కాయమశాశ్వతమ్ము; క్షణకాలము పోయినరాదు సంజ కెం
జాయలుగ్రొమ్మై పశ్చిమదిశాముఖమందు విలంబమా సఖి!
మాయజగత్తు; నీవొక అమాయకురాలవు పూలమొగ్గలే
పూయును గాని వాడి పడిపోయిన పూవులు పూయవెన్నడుకొ.

ఉవ :- ఇదిగో కమ్మని కస్తూరి, మరువం దవనం మెలిపికట్టిన
పుష్పహారాలు.

మల్లెమొగ్గలు మందమారుతములలోన
చిన్నారి చిరునవ్వు చిందుచుండ
చంద్రకాంతమ్ములు సంజకాంతులలోన
వికసించి రమ్మని పిల్చుచుండ
కనకాంబరమ్ములు కల కల నవ్వుచు
చిగురాకుసందుల చిందులాడ
సన్నజాజులు నూత్న సౌరభములుచింది
పందిరిపై నుండి పలుకరింప
నవనంతమహోదయోత్సవములోన
పూపవలపుల పొంగులు పొంగువేళ
పూచినట్టిపూలు ప్రణయపూజకొఱకు
కోసికొనివచ్చి మాలలు గ్రుచ్చినాను.

యువ :- ప్రేమతపస్విని! నీ వసంతపూజకు సంతోషం.

ఉవ :- సంతోషించుచు గున్నమావివలె నిలబడిన ఎట్లాగ ?

యువ :- కృతార్థుడను! నతశిరస్కుడై ప్రణయపిపాసువు నీ పాద
మూలమున నిల్చినాడు... (చెయ్యిపట్టుకొనును)

ఉవ :- చెయ్యిపట్టుకోవద్దని ఎన్నిసార్లు ప్రార్థించాలి. ఆగండి
జడకుమ్ములు ఉడిపోతాయి.

యువ :- సౌందర్యోపాసన నా జీవితారాధన.

ఉవ :- అయితే దూరంగావుండి ఆరాధించవచ్చునుగదా ! చెయ్యి వదలిపెట్టండి; నలివి వేస్తే ఉక్కిరి బిక్కిరైపోతాను.

యువ :- వెట్టిదానా ! ఝంకరించేతుమైదనుచూచి పుష్పము భయపడుచున్నదా ? —రా !

ఉవ :- ఆగండి! కొంగువదలిపెట్టండి—మీరు మగధ సామ్రాజ్య సారస్వభాముని ఏకపుత్రులు. భావిభారత సామ్రాజ్య చక్ర వర్తులు. నేను ఒక దాసీకన్యనై మీ అంతఃపుర ద్వార తోరణంలో వాడిపోయే పుష్పంగామారిపోవాలనా ? మీఁడోహ.

యువ :- ప్రేమతపస్విని ! నీ బాధ నాకు అర్థమైనది. నేను భావిభారత సామ్రాజ్య చక్రవర్తినినే నీవు భావిభారత సామ్రాజ్య మహారాజ్ఞుని. నీవు నా దేవేరివి. జీవితేశ్వరివి.

ఉవ :- ఇది సంభవమా ? ప్రభూ !

యువ :- ఉపాదేవి ! నామాట శంకిస్తున్నావా ?

ఉవ :- మీమాట శంకించటం లేదుగాని నాకు అట్టి అదృష్టం లేదని నా అంతరాత్మ శాసిస్తోంది.

యువ :- నామాట నమ్ము ! ఉపాదేవి !

ఆయువు గల్లు నాల్గుగడియల్ మన జీవితమొక్క స్వర్గమున్ శేయగవచ్చు ; రమ్ము, వికసించిన పూలరసాలవాటికా చ్ఛాయల సందులన్ బుడుతచంద్రుడు వెన్నెలలొలెక్కి, స్వర్గ కోటాయతమయ్యె పుష్పవనమంత వసంత మహోదయమ్ములో.

ఉవ :- ఆర్కపుత్రులు ఒక్కవరం అనుగ్రహించాలి.

యువ :- రెండువరాలు ఇచ్చాను కోరుకో.

ఉవ :- ఈ సాధంలో నివసిస్తూన్నప్పటినుంచి శరణ్యోత్పన్న సుమమా సుందరమైన నా ప్రణయాకాశంలో నీలమేఘాలు విహరిస్తున్నాయి. పరమ పవిత్రమైన దాంపత్యమే నా ప్రిణ

యానికి లక్ష్యం అగ్నిసాక్షిగా వివాహం చేసికొనేవరకు నన్ను మీరు స్పృశింపకూడదు.

యౌవ :- ప్రణయతపస్వినీ— నీ సుగుణ సాశీల్యాలు నాకు మర మాదర పాత్రాలు. నీ హృదయాన్ని మన్నించటం రాజ పుత్రునికి తెలుసు. ఎవరూ వచ్చేది?

బాధనన్యాసి— (ప్రవేశించి)

బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి
సంఘం శరణం గచ్ఛామి
ధర్మం శరణం గచ్ఛామి.

ఉప :- భగవన్! నమస్కారములు.

బాధ :- ధర్మసోదరీ! ధర్మసోదరా! ఆశీస్సులు.

—కుమారచక్రివర్తి! నీ ధర్మమునకయి ఎంతో కాలము నుండి నిశీషీస్తున్నాను. బుద్ధభగవానుని కరుణవలన నేటికి సమకూరినది.

యౌ :- సతే! కూర్చోనుడు.

బాధ :- రాజనందనా! హింసాజరితమైన ఈ ప్రపంచమును ఉద్ధరించుటకు కరుణామయుడైన బుద్ధభగవానుడు దివ్యసందేశమును వెల్లడించినాడు. రాజ్యపత్రమును శాసించు మహారాజులకు ధర్మచక్రిమును శిరసావహించిన, భూలోకము స్వర్గలోకముగా మార్చివెళ్లిపోవుటగలదు.

యౌ :- ఘనాశయా! మీ ప్రబోధము ప్రస్తుతము ఆనవనరము.

—తాము శీఘ్రమే దయాచెఱ్ఱుండి— శ్రావధర్యః శవ తరంగిణీ! ఉపాసుండరీ! రా!

మూర్ఖుడితో పులో పాదలమాటున వేళబుప్పువ్రాటికన్.
అమ్మని లేతనెన్నెలలయరదు ఒయ్యారము లొల్ల-పోయెచ్చన్
కోమలి చేరరము జడకుచ్చులు పయ్యెదపె నటింపగ
ప్రేమ రసోమృతము కురియింపుము నీ చిరునవ్వు చింపుల్లన్.

బాధ:- రాజనందనా! భోగలాలనత్వముచే మహాసామాజ్యములు అంతరించినవి. యమము, నియమము, శాంతి, దాంతి, బ్రహ్మచర్యము లోకకల్యాణోదరకములు. ఈనాడు నాహితభోధను పెడచెవిని చెట్టుచున్నావు. కాని ఒకనాడు నా ప్రబోధము నీకు అత్యవసరము కాగలదు.

ప్రేయసి కన్నుదోయి కనిపించుచు మోహము గప్పుచున్న ఈ తీయని స్వర్గసౌఖ్యము గతించును; ఈ ధరణిన్ దరిద్ర నా రాయలులెందరో కుమిలి అల్లలలాడుచు నున్నవారు; మోహదుఃఖదృష్టి దీనజనులందర గావుము రాజనందనా!

యువ:- వ్యర్థ సన్యాసి! నీ అలీకవాదాలను ఉపసంహరించు. —ఉష్మాన్సుంధరీ!

కామము దోషమందు కలికాలము నేటికివచ్చెనంచునట్టి మేమొ వచించుచుండెదరు వృద్ధులు నోటికివచ్చినటు, మా యామయమైన యీహక్రతయంతయు, పూచినపూలతోగృహ రామలతావికరజములు రమ్మనుచున్నవి లెమ్ము నెచ్చెలీ!

ఉష:- రాజనందనా! మహర్షులను తిరస్కరించుట సాపం. ఈ సన్యాసినిని సత్తరించి పంపించివేదాం. లోపలికివెళ్లి పూజాద్రవ్యములు తీసికొనివస్తాను.

బాధ:- సోదరీ! నేను అతిథి సత్కారాలను వాంఛింపను— యువరాజు సందర్శనం కోసం నిరీక్షించి ఈ అవకాశమును వినియోగించుకున్నాను. ఈమూర చక్రవర్తి!

ఆకలిమంటచే ఆరకమండెడి
ఆర్తనాదమ్ముల నందుకొనుము
కటికి కసాయి వాల్గత్తియెదుట
విలపించుగొఱ్ఱను విడిపించుకొనుము
యజ్ఞవేదిక కోయనట్టి జంతుతతిని
హృదయమ్మువై గుడియించుకొనుము

సంగ్రామరంగాల చావకమిగిలిన
 జీవత్ శవాల వీక్షించుకొనుము
 బుద్ధదేవుని దివ్యప్రబోధములను
 ఔదలన్ దాల్చి భక్తితో అరసికొనుము
 జీవకారుణ్య దివ్యసంసిద్ధితోడ
 ఈ భువిని స్వర్గసీమగావింపుమయ్య!

యువ :- బౌద్ధసన్యాసీ! సర్వసంగ పరిత్యాగులై ముక్కు-మూసి
 కొను మీబోటి సన్యాసులకు ఈ వేదాంతము చెల్లునుగాని
 రాజ్యతంత్రమును శాసించుచు దుష్టశిక్షణము శిష్టరక్షణము
 చేయవలసిన రాజులకు ఈ సిద్ధాంతాలు ఆచరణసాధ్యము
 కావు. నీ శుష్క-వేదాంతం కట్టిపెట్టి వెంటనే ఇచ్చటనుండి
 వెళ్లి పొమ్ము. ఇది నా ఆజ్ఞ.

బౌద్ధ :- బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి—

(నిష్క్రమించును.)

(తెర)

ధ ర్మ చ క్ర త్త

శ్రీ తీ య ర ం గ ము

[స్థలం : పాటలీపుత్రం; ధర్మస్థానం. ధర్మాసనాసీనుడైన మహాశేన సేనాని.]

మేఘవాహనుడు: గండోదరమిత్రుడు దండుకేశ్వరమిత్రుడు కలిసి ఆపాథశుద్ధ దళమినాడు సాయం సంధ్యాకాలంలో తామ్ర పర్ణికి వెళ్ళే ఓడలోని వర్తకులను దోచుకొన్నారు. ఆధనం-వరహాలు వజ్రాలు పూటకూళ్ళ పెద్దమ్మ ఇంట్లో దొరికినాయి. శ్రీ చాణుక్యమంత్రి ఆజ్ఞానుసారం వీరిని ధర్మమూర్తి ఎదుటకు తీసికొనివచ్చాము.

మహా:-గండోదరమిత్ర!

గం:- కొంచెం గట్టిగా చెప్పండి.

మహా:- విన్నావుకదా ? మీమీది అభియోగం. ఆపాథ శుద్ధ దళమి...

గం:- ఓహో! ఆ మా పొలంలో ఈయేడు పేరు కెనగ వేశాము.

మహా:-ఆపాథశుద్ధ దళమినాడు ఓడలో...

గం:- ఓహో! మగధరాజ్యంలో ఓడలు ఆపాథశుద్ధ అష్టమినుంచి కార్తిక పౌర్ణమివరకు బయలుదేరుతాయి.

మహా:- టాట్! ఈ మాటవిను. పూటకూళ్ళ పెద్దమ్మకిచ్చిన వజ్రాలు ముత్యాలు నీకెక్కడనుండి వచ్చాయి?

గం:-ఓహో—వజ్రాలు ముత్యాలు ఎన్నివిధాలనా? మీ ప్రశ్న-తామ్రపర్ణికము, పాండ్యకవాటకము, పాళిక్యము, కాలేయము, చొరేయము, మాహేంద్రము, కార్దమికము, శ్రౌతసీయము, హృదీయము, హైనువతము—ఇవి ముత్యాలలోని భేదాలు.

మిత్రుడు శ్రీ శ్రీ శ్రీ సేనాని గండోదరమిత్ర మహామండ
లేశ్వరా! అని పిలుస్తాడు. మా తమ్ముడు యువరాజు 'ప్రీతి
మిత్రమా! ప్రియవయస్యా' అని సంబోధిస్తాడు.

సహ:- చాలు! నీ వృత్తి.

సం:- మొదటి యుద్ధానికి పూర్వం ఓక వర్తకం చేస్తూవుండే
వాడిని కళింగదేశంనుండి వనుగులను మగధకు తెచ్చేవాణ్ణి.
యుద్ధంలో వనుగులు చచ్చిపోయాయి. రెండవ యుద్ధానికి
పూర్వం...

సహ:- చాలు అధిక ప్రసంగం మాను. ఇప్పుడు ఏమి చేస్తు
న్నావు? నూటిగా సమాధానం చెప్పు.

సం:- ఇప్పుడు ఏమి చేస్తున్నానా! మీ యెదుటనిలబడి మాట్లాడు
తున్నాను.

సహ:- బాగుంది—ఇక్కడనుంచి వెడితే ఏం చేస్తావు?

సం:- ఏం చేస్తానా! పశ్చిమం యువరాజుకు అర్థశాస్త్రం బోధి
స్తాను. తరువాత యువరాజు చక్రవర్తికాగానే పశ్చిమ
మంత్రిగా మగధరాజ్యం శాసితాను—యువరాజు ప్రాప్తి
మిత్రుడు.

సం:- నేను యువరాజుగారికి రెండవ మిత్రుణ్ణి—గండోదరుడికి
మొదటి మిత్రుణ్ణి.

సహ:- ఛీ! నోరు మూత్రుండి! అగ్ని దేవుడికి మిత్రులమని పొగ ఆకాశంతోను, బూడిద
సూరితోను కోతలు కోస్తావు.

సం:- ఆసాధారణ అష్టమినాడు విప్రుని మిత్రుడు (గండోదరుడు)
కలిసి ఆతుష్ట్యం చూపాలి. ఓహో! మిత్రులు వక్రాలకు అపహ
రించినారు. ఏమంటావు?

సహ:- పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం!
సం:- పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం!
సహ:- పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం! పశ్చిమం!

ధర్మపాలుడు:- (ప్రవేశించి) చిత్తం! ధర్మమూర్తి! నేను, వీరగుప్తుడు
వీళ్లు వర్తకులను తోనెయ్యటం చూశాము.

గం:- ధర్మమూర్తి! చూడనివాళ్ల చేత ఇరవైమందిచేత చెప్పిస్తాను
కావాలంటే.

మహా:- న్యాయస్థానంలో చూడటమే ప్రమాణం. చూడనివాళ్లు
వెయ్యిమంది, విన్నవాళ్లు పదివేలమంది ఉంటేమటుకు ప్రయో
జనం ఏముంది? వినికెడి నిష్ప్రయోజనం.

గం:- (నవ్వి) దండూ! మొండిలాగ మాట్లాడవేమిరా! ఒక్క
నాలుగు విఘడియలు కాలక్షేపం చెయ్యి. (కన్నుగీటుతాడు)

మహా:- గండోదరా! ఇది న్యాయస్థానం. మహాసేనుడు ధర్మ
మూర్తి. ఏమిటా వెకిలినవ్వు — దండోదరుడితో ఏమిటి
మాట్లాడుతున్నావు?

గం:- నేను! నవ్వేనా! అబ్బెబ్బె—మీరు చూశారా?

మహా:- నాకు వినిపించింది—నాకు చెప్పడనుకున్నావా?

గం:- అబ్బె! వినికెడి నిష్ప్రయోజనం—ఇది న్యాయస్థానం. ఇక్కడ
చూడటమే ప్రమాణం.

మహా:- సరే! నవ్వుదుగాని, నీవు పూటకూళ్లమ్మకు ఇచ్చిన
ముత్యాలు అన్నీ తామ్రపల్లికాలు. నీమీద నేరం ఋజు
వయింది.

దండు:- ధర్మమూర్తి! నేనేమీ ఎరగను.

[యవరాజు ప్రవేశం]

మహా:- శ్రీ శ్రీ శ్రీ మగధసామ్రాజ్య సార్వభౌమపుత్ర బిందుసార
రాజకుమార చంద్రునకు స్వాగతం. ఈ ఆసనము అలంకరింప
ప్రార్థన.

గం:- బిందూ! యవరాజా! లేముమా! కథ మంచి రసగంభీర
యంలో ఉండగా వచ్చావు. నువ్వుదభినందనాలు. ఏదో
మొండిపట్టుపట్టి ఇంతవరకూ ఆసాను, కాలక్షేపం చేసి తప్పుపోలే

ఈ పాటికి నన్ను ఎక్కడికో పంపించియుండేవారు. చూడు—
సింహం బోనులో చిక్కుకొని పోయినదేయి.

యువ:- భయంలేదు—గర్జించకు.

గం:- బిందూ! నీ కోసం ఊణు ఒక యుగంగా సమాధానాలు
చెప్పాను. బిందూ! నీవు చక్రివర్తివి కాగానే మొట్టమొదట
నీవు యెవ్వరినైనా కార్యం ఈ న్యాయస్థానాలకు స్వస్తి చెప్పటం.
ఈ న్యాయస్థానాల మూలాన ప్రజలంతా పేచీకోరులై
పోతున్నారు.

మహా:- రాజకుమారుని అగమన ప్రయోజనాన్ని ధర్మమూర్తి
అర్థింపవచ్చునా?

యువ:- ధర్మమూర్తి! గండోదరమిశ్రుని, దండుకేశ్వరుని విడి
పించుకొని వెళ్లటానికి వచ్చాను.

మహా:- వీళ్ళిద్దరు తామ్రపర్ణి వర్తకుల ఓకను దోచుకున్నారు.
వీరు నిందితులు. వదలటానికి వీలులేదు. ఇది చాణక్యమంత్రీ
శాసనం. ధర్మశాస్త్రాదేశం.

యువ:- చాణక్యమంత్రీ శాసనం చంద్రగుప్త చక్రివర్తి కుమారు
నకు కూడా అన్వయిస్తుందా? ధర్మమూర్తి!

మహా:- చాణక్యమంత్రీ శాసనం వర్తింపకపోతే, ధర్మశాస్త్రాదేశం
చక్రివర్తి కుమారునికి చక్రివర్తికి కూడా వర్తిస్తుంది.

యువ:- ధర్మమూర్తి! శను వీరి విడుదలను అర్థిస్తున్నాను. వీరు
నా మిత్రులు.

మహా:- మిత్రులా! రాజనందనా! వీరు నీ మిత్రులా! భావిభారత
సామ్రాజ్య చక్రివర్తికి దారిద్ర్యం గలు త్రాగుబోతులు
మిత్రులా? మగధసామ్రాజ్యస్థితి మా కండ్ల ఎదుట నేవిధంగా
పరిణమించినది! చంద్రగుప్త చక్రివర్తి మగధసామ్రాజ్యాన్ని
స్థాపించిన లోకైకవీరుడు. పెద్దపులి కడుపున పిల్లికూన పుట్టి
నదా? రాజనందనా! లండిని మించిన పురుషుడని పేరుగడిం

(4) చాలి కాని, యీ పాదుబోతులా నీ మిత్రులు!

యువ:- ధర్మమూర్తి! నా మిత్రులను వెంటనే వదలిపెట్టాలి. ఇది నా కోరిక.

మహా:- రాజనందనా! నీ కోరికను మన్నించలేనందుకు మహా నేనుడు విచారించుచున్నాడు. మగధసామ్రాజ్యమునకు, వర్తకమునకు దేశ జేకాలనుండి ద్వీపద్వీపాంతరాలనుండి వర్తకులు వస్తున్నారు. నిండుతులైన వీరిని విడిచిపెట్టడం సామ్రాజ్య గౌరవానికి కళంకం. ధనమును పోగొట్టుకొనిన వర్తకులగతి ఏమికావాలి? ధర్మచాలా!

ధర్మ:- చిత్తం.

మహా:- ఆ వర్తకులను ఇట్లా తీసికొనిరా! — (ధర్మ : నివహి)

యువ:- ఆ విషయాలన్నీ చూచుకొనేభారం నాది. వీరిని బంధముక్తులను చెయ్యాలి!

ధర్మ:- (ప్రవేశించి) ఆ వర్తకులకు వారి ముత్యాలు వజ్రాలు యువరాజుగారు ఇచ్చివేశారుట. వారు న్యాయస్థానం వదలి వెళ్లిపోయారు.

మహా:- సంతోషము. వర్తకులసొమ్ము వర్తకులకు ముట్టినది.

యువ:- అయిన వీరిని విడిచిపెట్టవలెను.

మహా:- వీలులేదు — శిక్షాస్మృతిని అనుసరించి వీరికీ దండన విధించాలి!

యువ:- ధర్మమూర్తి! వీరిని వెంటనే విడిచిపెట్టాలి. ఇది నా ఆజ్ఞ.

మహా:- రాజనందనా! నాకు చంద్రగుప్త చక్రవర్తి ఈ 'రక్త హాసము' బహుశాకరించినారు. ఈ కత్తి నా చేదండ వున్నంత వరకు నేను రాజప్రతినిధిని. నీకు చక్రవర్తిని ఆజ్ఞాపించు అధికారములేదు.

—నీ ఆజ్ఞను నేను పరిపాలించిన మరుక్షణం మగధసామ్రాజ్య చక్రవర్తిత్వం నశిస్తుంది. నీవు నశిస్తావు. నేను నశిస్తాను.

అప్పుడు శూన్యం మగధసామ్రాజ్యాన్ని ఏలుకొంటుంది. రాజు నందనా ! నన్ను అనుశాసించేందుకు పూర్వం ఈ రక్తహాసాన్ని పరిగ్రహించు. కాని ఈ రక్తహాసమును అందించేందుకు ముందు నా విధ్యుక్తధర్మాన్ని నెరవేరుస్తున్నాను. గండోదరా ! దండుకేశ్వరా ! మీ యిద్దరకు యెరియొక వంశ వరహాలు అవరాధం, గాఢ దినములు కారాగారవాసం విధిస్తున్నాను. రాజు నందనా ! ఇదిగో రక్తహాసం.

యువ:- ధర్మమూర్తి ! నీవు మగధసామ్రాజ్య సాధనిర్రాతవైన ఉత్తము మోహశిల్పిని చంద్రగుప్త సార్వభౌముడు బహుశఃఁ చిన రక్తహాసమును పరిగ్రహించటానికి రాజపుత్రుడు కృతఘ్నుడా ?

గండు:- బిందూ ! బిందూ ! నన్ను ఈ కిరాతుల చేతులలో వదలి వెళ్లిపోతున్నావా ! నిన్ను వదలి గాఢ దినములు కారాగారంలో వుండటమే!

యువ:- గండోదరా ! విచారింపకు, చాణక్యమంత్రితో నివేదించి మిమ్మల్ని విడిపించటానికి ప్రయత్నిస్తాను.

గం:- యువరాజా ! నేను—నా కోసం విచారించటంలేదు. నేను చిన్న కారాగారంలో ఉంటే నీవు అంతకంటే పెద్ద కారాగారంలో ఉన్నావు.

—కాబోయే చక్రవర్తివి ! నీకు ఈ మాత్రం స్వేచ్ఛలేదే ! ఇప్పుడే ఈలాచేశావే ! నీవే చక్రవర్తివైతే ఏమిచేస్తావో.

—నేనే బిందుసారుణ్ణి అయితే ఈ ధర్మమూర్తి తలకాయ పప్తనముద్రాలకు అవతల ఉండేది ఈ పాటికి.

యువ:- కాదు గండోదరా ! పొరబడుతున్నావు— నేనే గండోదరుడిని ఐతే అట్లా చేశేవాడిని. నేను రాజపుత్రుణ్ణి— యువ రాజగుడ న్యాయనూత్రాలను అతిక్రమింపకుండా కాపాడే

ధర్మమూర్తులు మగధసామ్రాజ్యంలో ఉన్నందుకు నేను గర్విస్తున్నాను. నిన్ను నన్ను ఈ రాజ్యాన్ని సమస్తభూమండలాన్ని ఒక పవిత్రధర్మం నడుపుతోంది. ధర్మమూర్తీ ! ఇదుగో రెండువందల వరకులు. మహాసేన మహామండలేశ్వరా ! తమించు ! ఇకమీద నేను చంద్రగుప్త చక్రవర్తికి తగిన పుత్రుణ్ణి అని అనిపించుకుంటాను.

(నివృత్తిమించును)

గం:- బిందూ ! బిందూ !

మహా:- అరవకు ! యువరాజు వెళ్ళిపోయాడు.

గం:- బిందూ ! నిన్ను నన్ను ఈ రాజ్యాన్ని సమస్త భూమండలాన్ని ఒక పవిత్రధర్మం కాదు—పొరపడుతున్నావు—నడిచేది చాణక్యుని అదృశ్యహస్తం.

మహా:- ధర్మచాలా ! వీరిని కారాగారంలో బంధించి చాణక్య మంత్రికి నివేదించు.

(— శేష —)

ధ ర్మ చ క్ర మ

చ తు ర్థ ర మ గ ము

[స్థలం :- పాటలీతకృ నగరద్వార సమీపమున]

వజ్రాబాహు:- రండ్లోయి యీ కల్లు రుచిచూచి పొండ్లోయి

వీరదాసు:- ఉండాది యీ కుండలో కల్లు నిండాను.

ఇరువురు:- దయ్యానిని గుక్కెడు గుటుక్కుమననిస్తే

దేవలోకాలన్ని దిగమింగివస్తుంది

పొట్టగోసితే ఒక అచ్చరములేనట్టి

బండవాడికి కల్లు పడతీసిపోస్తేను

కతలలిచెవుతాడు కావ్యాలు రాత్తాడు॥

గండ్లోవరమిప్పుడు:- ఉండాలిరా దండు.

దండుకేశ్వరమిత్రుడు:- ఉండాలిరా గండు ఉ॥

ఇరువురు:-

ఆలమందకు దొడ్డి

అప్పలాడికి వడ్డి

దున్నపోతుకు గడ్డి

చాకలాడికి నడ్డి—ఉండాలి॥

యుద్ధానికి కత్తి

దీపానికి వత్తి

కంసాలికి సుత్తి

దేహానికి నత్తి—ఉండాలి॥

సేవకులకు భత్తి

భాత్యల కనురత్తి

భర్తలకు శక్తి
యోగులకును ముక్తి—ఉండాలి
ఊరగాయకు ఉప్పు
బాపనయ్యకు పప్పు
అడదానికి కొప్పు
పాడటానికి మెప్పు—ఉండాలి॥
ఉండటానికి ఇల్లు
త్రాగటానికి కల్లు
చూడటానికి కళ్లు
నమలటానికి పళ్లు—ఉండాలి॥

వజ్రబాహు:- ఎవరోరు వచ్చారు ఎవరోరు వచ్చారు.

వీరదాసరి:- దేవతలూ మీరిపుడు దెయ్యాలూ నెప్పండి.

గం:- కల్లుకుండచూస్తే మా గండుగాడికి వొళ్లు రుల్ రుల్లు
మనిపిస్తుంది.

వజ్ర:- ఎవరోరు వచ్చారు ఎవరోరు వచ్చారు
దేవతలూ మీరిపుడు దెయ్యాలూ నెప్పండి.

దం:- వీడెచటపుట్టాడో నేనెచటపుట్టానో
నేనెచటపుట్టానో వీడెచటపుట్టాడో
సముద్రములో ఉప్పు అరణ్యములో ఉసిరి
ఊరగాయనట్లు ఒక్క-పైపోయాము ॥వీడెచట॥

వీరదాసరి:- ఎవరోరు వచ్చారు ఎవరోరు వచ్చారు
దేవతలూ మీరిపుడు దెయ్యాలూ నెప్పండి.

గం:- నేను ద్రావడి మీసాలపైన చిన్ని
పుట్టుమచ్చనై ఒకనాడు పుట్టినాను
మగధసామ్రాజ్యమందున మంత్రినాను
వీలుకొందును మిమ్ముల నింకమీద!

దం:- నేను అంజనేయుని తోకపైన చివరి

వెంట్రుకండు గోమారుగ వెలసినాను

రాక్షసుల తోకతో చుట్టి రాసినపుడు

గట్టిగా శత్రుకోటిని కరచినాను.

వజ్ర:- ఒరేయి! దానూ! ఈరు దేవతలే! అమృతం తాగే
వచ్చారురా!

దం:- గరిటెను కల్లు కడుపులో చేరితే, సప్తసముద్రాలుచేరి
ఘోషిస్తూ వున్నట్లుంటుంది.

గం:- ఒరే! మేం దేవతలం. విను—మేమే దెయ్యాలమయితే
మీరు ఈ పాటికి నాలుగొమ్మలు కాళ్లకు బుద్ధిచెప్పేవారు.

వీర:- మాకేటిభయం. ఎప్పుడూ వల్లకాటిలో కాపలా కానే
వోళ్లకి—మాకేటిభయం.

దం:- అరే! దాసరి! మీరు శృశావంశం కావలాకాస్తారుగదా
ఎవ్వడైనా దెయ్యాలు కనించాయీరా!

వీర:- రాత్రిళ్లు కనిస్తూవుంటాయి.

దం:- ఎవ్వడైనా వాటిని పలుకరించావురా!

వీర:- లేదు.

దం:- పోనీ, అవెప్పుడూ నిన్ను పలుకరించలేదురా?

వీర:- దెయ్యాలు ఆందరితోనూ మాట్లాడవు.

గం:- ఒరే! వీరదాసరి! ఒక్క పదిదెయ్యాలను మచ్చికచేసి
నాకు ఆప్పగించరా! ఈటెటలీపుత్రాన్ని ఒక్కసారి ఊపేస్తాను.

వీర:- ఏమోనండి నేను ఎప్పుడూ ఒక దెయ్యంతో నైనా
మాట్లాడలేదు. మా తాతకు ఒక పెంపుడు దెయ్యం ఉండే
దిట. మా ముసలమ్మమ్మ పెంపుతుంది. ఆ దెయ్యం కూడు
గట్టి తీసికొని ఎల్లి మా తాతకు ఇచ్చేదిట. నా సిన్నప్పుడు
ఆ దెయ్యం పిల్లలతో ఆడుకున్నానంట.

దం:- ఒరే! దాసరి 'ట' అంటావేమిటిరా! నీవు ఎప్పుడూ ఒక
సారిగూడ చూడలేదా?

వీర:- నూడకేం రాత్రిళ్లు శనాలు కాలుతూవుంటే వచ్చి గుట్ట

కాల్చుకొని పోతువుంటాయి. నిన్న రాతిరికూడా తొంగున్న వ్వుడు నూశాను.

వజ్రి:- ఒరేయి దానూ! నిన్నరాతిరి కాలుతూవున్న సితిలో సుట్ట కాల్చుకొన్నది నేనేరోయి.

వీర:- అదికాదురా! నేను లచ్చసారులు నూశాను. కూకో.

గం:- ఒరే! వీరదాసరి! ఒక్క-దయ్యన్ని సంపాదించరా! మహా సేన దుమిద వ్రయోగించాలి.

దం:- గండూ! పాపం మహాసేనుడు ఏమిచేశాడురా ?

గం:- ఒరే దండూ! వాడు బహిరంగ న్యాయస్థానంలో యువ రాజును తిట్టి వదలిపెట్టాడు. పాపం! బిందు మొగం వాడి పోయింది. ఆరే! ఆ క్షణంనుండి యువరాజు మనస్సు మారి పోయిందిరా!

దం:- యువరాజు మనస్సు మారిపోయిందిరా!

గం:- నిన్న యువరాజును ప్రేమతో బిందూ బిందూ అని పలుక రిస్తే 'ఫీ' నోరుమూసుకోమన్నాడు. ఇదేమిటిరా కాల చక్రం గిట్టుగిట్టున అడ్డదిడ్డంగా తిరుగుతోంది.

కాలము మారిపోయినది కంచరిగాడిద చక్రీవర్తి గు త్తాలకు సార్వభౌముడయి రాజ్యము చేయుచు నున్నవాడు దీపాలను ఆర్పుచున్న వెధవాయయె బల్ మొనగాడు నేడు మార్జాలము వ్యాఘ్రరాజమొకజాతికి చేరెను దండు కేశ్వరా! చంద్రగువుడు కాదురా రాజ్యంచేసేది. చాణక్యుడు, మహాసేనుడు యువరాజు నోరుమూసేశారు.

దం:- రా పోదాం, పూల్లోకి.

వజ్రి:- ఎక్కడికండోహో! ఆగండి. ఇది అర్ధరాతిరి. ఇప్పుడు పాటలీపుత్రంలోకి ఎవరూ పోకుండా సూచేందుకే కావలా మేము తెలిసిందా ?

గం:- మేమువెళ్ళాలి. వెళ్లితీరాలి. ఈ అర్ధరాత్రి పూల్లో! వెళ్ల కుండా ఇక్కడ ఏం చేయ్యమంటావు ?

వజ్ర:- ఇది రాజగోరిఅగ్గె. ఇక్కడ కునికిపాట్లుపడుతూ కూర్చోని
రాంభజన సెయ్యండి. కదలటానికి ఈల్లేదు. ఇదిగో కత్తి
సిద్దం సూడు.

దం:- రామభజన సలుపరా రఘురామభజన సలుపరా ?

గం:- ఎందుకురా దేవుణ్ణి స్మరిస్తావు. ఇది అర్ధరాత్రి. ఆ మహాను
భావుడు వైకంఠంలో పాలసముద్రం మధ్య లక్ష్మీదేవితో కలసి
మంచి ఒకటోరక మైన గుఱ్ఱుకొడుతూ నిద్రపోతూవుంటాడు.

- * చార్ధసన్యాసి పృథేకః * -

బౌద్ధ:- బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి
సంఘం శరణం గచ్ఛామి
ధర్మం శరణం గచ్ఛామి.

వజ్ర:- దండాలండి బాబయ్య, దండాలండి.

గం:- ఒరేదండూ ! ఈ సన్యాసి నిశాచరుడు.

బా:- వజ్ర! బావూ ! వీరదాసనీ!— ఏమిటి ఈ 'అర్ధరాత్రి' మీరు
ఇక్కడ ఉన్నారు

వజ్ర:- ఈ రాతిరి కాపలా మావంతు వచ్చింది.

దం:- నీవెందుకు వచ్చావు సన్యాసీ !

బా:- పూర్ణ జాతక కథలు చెప్పి నా ఆశ్రమాని! వెళ్తున్నాను.

దం:- వీరదాసనీ!— అయితే యీ సన్యాసిని ఎందుకు పోస్టున్నావు?

వజ్ర:- సాములోరు పాటలీపుత్రంలోనుంచి బయటకు ఎల్లు
తున్నారు. ఎల్లి పొయ్యేవోళ్ళను ఆపం.

గం:- ఒరే! సన్యాసీ! అగు! ఒరే దాసనీ! ఏడికి దండాలెందుకు
పెట్టావు ?

వీర:- ఈరు మా మూడోవాడికి సలసలకాగే జెరంపస్తే మందిస్తే
తగ్గిపోయింది—మీరు ఇన్నారా ! నక్కని యెన్నపూసలాంటి
కతిలు సెపుతారు.

గం:- నీకు దేవుణ్ణి గురించి ఏమైనా తెలుసునా సన్యాసీ ?

బాధ:- తెలియదు.

గం:- అయితే నీవు బోధించే విషయాలేమిటంట !

బాధ:- నాయనా ! నీవు అడ్డదిడ్డంగా అడుగుతున్నావు. ఈ జీవితం ఊణభంగురం, నీటి బుడగవంటిది. దీనజనుల సేవచేసి తరించు. తుచ్చగుణాలకై పొక్కులాడవద్దు.

గం:- జీవితం నీటిబుడగ—ఈ అమ్మమ్మ వేదాంతం చాలామంది చెప్పేవారు. మేము వినేశాం ఈవరకే—జీవితం ఊణ భంగురం అయితే ఆ ఊణంలోనే ఎందుకు సౌఖ్యాలను అనుభవించకూడదంట !

దం:- ఒరే గండా ! బలేపీళ్ళ వేశావురా !

బాధ:- ఛీ ! మీరు కల్లుతాగి మేలుతున్నారు. మీతో వాదం ఏమిటి ?

గం:- సన్యాసీ ! నీ వెప్పుడైనా ఒక పురిసెడు కల్లు రుచిచూశావా? రుచిమరిగితే 'మళ్ళా వదిలిపెడతావా? మేమేకాదు—నీ శిష్యులు ఈ వజ్రబాహు, దాసరి, వీళ్ళుమాత్రం—

బా:- వజ్రబాహు ! వీరదాసరి ! కల్లు తాగవద్దని నేను చెప్పలేదా ? మళ్ళీ త్రాగారా !

వజ్ర:- బాబయ్య ! ఈ వీర ఒక్కసారేవండి. ఈ వీర మావంతు రారితల్లా మేలుకొని కాపలాకాయాలి. రేపటినుంచి శృశాసంలో ఉంటాము.

బా:- ఈ వీర స్నానం చేశారా !

వీర:- ఇద్దరం చేశామండి. బట్టలు నదిలో ఉతుక్కొని ఆరేసి కట్టుకున్నాము.

బా:- ఆ రక్తం మరక లేమిటి దాసరి !

వీర:- దొంగోడికి చిచ్చు ఏసారండి. తల నరికేశాను.

బా:- అబ్బబ్బ జీవహింస !

వజ్ర:- అది రాజగారి ఆగ్నే! తప్పుతుందండి !

భా:- బుద్ధం కరణం గచ్చామి ! (నిష్క్రమిస్తాడు)

—♦ ౧ వ పరదేశీ ౨ వ పరదేశీ చరిత్ర ♦—

వీర:- అగండ్లోహా! అగండ్.

వజ్ర:- ఎవరోరు వచ్చారు ఎవరోరు వచ్చారు
దేవతలూ మీరివుడు దెయ్యాలూ సెప్పండి.

౨ వ పరదేశీ:- మేం పరదేశులం. పాటలీపుత్రంలోకి పోవాలి
మమ్ముల్ని లోపలికి పోనియ్యి.

గం:- ఏమండోయి మీ రెవరోగాని ఇటుచూడండి, ఇందాకటి
నుంచి మమ్ముల్ని గూడ వీళ్లు లోపలికి పోనివ్వడంలేదు. వీళ్లు
ఇద్దరు, మనం మొత్తం నలుగురం. మీరు ఊరి అంటే ఒక
పట్టపట్టేద్దాం. ఏమంటారు—కానుకుంటారా!

వజ్ర:- ఏమయ్యోయ్! ఇది ఏకాకోశం అనుకుంటున్నావేమిటి?
ఊరి అని ఈల వస్తే ఊరికి ఇరవై వందలమంది ఊడిపడతారు
జాగ్రత్త!

౨ వ పరదేశీ:- గండ్లోదరా! విన్నావా? ఏంచేదాం?

దం:- ఒరే గండ్మా! ఈ పరదేశీకి నీ పేరు ఎట్లా తెలిసిందిరా.

గం:- అరే దండ్మా! మగధరాజ్యంలో మనకీర్తి తెలియనివా శ్మశ్శ
రురా! ఏమండీ పరదేశీగారూ! ఇరవై వందలమంది ఊడి
పడతారనా మీ భయం.

౨ వ పరదేశీ:- ఒకవేళ ఊడిపడితే—ఏమవుతుంది?

గం:- అప్పుడే ఊరుకుదాము.

౧ వ పరదేశీ:- బాగుంది! వజ్రబాహూ! మేము పరదేశులము,
కాస్త మమ్ముల్ని పాటలీపుత్రంలోకి పోనియ్యి.

వజ్ర:- పరదేశుల్ని నమ్మమనిలేదు.

వీర:- ఏమండోయి సాయంకాలం మా కల్లుపాకలో ఒకడు ఏం
సెప్పాడో తెలుసా. తెల్లోళ్ళు సింధునదిదగ్గర దండెత్తి రావ
టానికి నూత్తున్నారట. పరదేశులతో మొహమాటం ఏమిటి?

౧ వ పరదేశీ:- దండెత్తి వస్తున్నారా? ఆ విషయం నీవు చాణక్య
మంత్రితో చెప్పావా?

వీర:- ఓహో! బాగుంది. మనం కాణుక్కులోనికి సెప్పాలా, కాణుక్కులోనికి ఎయ్యిత్తైళ్ళలో మాట్లాడుకునే విషయాలన్నీ వినిపిస్తాయి. ఇప్పుడు మనం మాట్లాడుకునేవి ఆయన వింటున్నాడనే నా పూహ.

గి పరదేశి:- నీకు కావాలంటే— చూడు, మమ్మల్ని లోపలికి వెళ్లనియ్!

వజ్రబాహు:- ఛీ! ఆగండి (కత్తిదూసి)

వీరదాసరి:- ఇది రాజగోరి అగ్గె? కదిలితే సరికేస్తాం.

వజ్ర:- ఆగండి ఇంక, సెందరగుపుతుడైనా కాణుక్కుడైనా అగాలి సిందే! హరిహరమహాదేవ్!

గి పరదేశి:- చంద్రగుపుతు, కాణుక్కుడే ఇక్కడ ఆగింది!
—(వేపంమార్చి) ఆగండి.

వీర:- బాబయ్య దండాలండి బాబయ్య! మీ పాదాలకు దండాలండి. తెలియక చేశాం, చమించాలండి—మీరని తెలియదు.

వజ్ర:- దండాలండి బాబయ్య! దానూ! మనం పేసిన తప్పేముంది.

రాజగోరి అగ్గి—అన్నీ ఆరే శలవివ్వాలి.

శత్రు:- మహాప్రభువుగారికి సమస్కారాలు.

కాణు:- ఏం ఇట్లా వచ్చారు అర్థరాత్రి.

దం:- లేమి అజ్ఞానకారం మమ్మల్ని డెరసాలనుండి వదలివేశామని చెప్పారు. అక్కడనుంచి వస్తూవుండగా ఇక్కడ వీళ్లు ఆపేశారు.

చా:- సరే! వీళ్లను పాటలీపుత్రంలోకి పోనివ్వండి.

గం:- శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజరాజశ్రీ చంద్రగుప్త సార్యభాములకు, కాణుక్కు మంత్రీవరేణ్యులకు సమస్కారాలు.

(నిష్క్రమిస్తారు)

కాణు:- వీరదాసరి, వజ్రబాహు! మీ స్వామిభక్తికి పరమ సంతోషం. శ్రీ శ్రీ శ్రీ చంద్రగుప్త సార్యభాములు నిష్క్రమింపగోచిస్తున్నారు.

వజ్ర:- వీర:- దండాలండిబాబు దండాలండి.

చాణ:- ఇదిగో మీ స్వామిభక్తికి బహుమానంగా చక్కవర్తిగారి
డింగరాలను ఇస్తున్నారు.

వజ్ర:- (కళ్లనద్దుకొని) సెందరగుప్త పెబుప్రలోరికి జై !

వీర:- శాణుక్కులోరికి జై !

[—తర—]

ధ ర్మ చ క్ర ం

ప ం చ ను ర ం గ ము

స్థలం— పాటలీపుత్రం— సామ్రాజ్య పరివర్తన.

వండిమాగధులు :- జై జై జై శ్రీ శ్రీ శ్రీ మగధసామ్రాజ్య
సార్వభౌమ స్వతంత్రభారత నిర్మాణధామ ! ఓ శ్రీ శ్రీ
చంద్రగుప్త చక్రవర్తి జై జై జై !

చంద్రగుప్తుడు :- (ప్రవేశించి) మహామంత్రీ ! గ్రీకు సైన్యాలు
సింధునదీని దాటుటకు ఇది రెండవసారి. మొదటిసారి విజయ
లక్ష్మీ మగధ సేనాసమితిని వరించింది.

చాణక్య :- మహాచక్రవర్తి ! యీసారికూడ విజయలక్ష్మీ మగధ
సామ్రాజ్యమునే వరిస్తుంది. గ్రీకులు సంధిసూత్రాలను అతి
కఠిమిస్తున్నారు. అవగతిహతమైన మగధసేనాతరంగ పరంపరలు
విశ్వప్రపంచమును తులనాత్మకములొ ముంచివేయగలవు.

చంద్ర :- మేఘవాహనా !

మేఘ :- మహాచక్రవర్తికి జయం. మేఘవాహనుడు వీరప్రజామము
సమర్పించుచున్నాడు.

చంద్ర :- చిరంజీవి బిందుసారుడు ఇప్పుడు ఎక్కడ వున్నాడు ?

మేఘ :- నిన్న సాయంత్రం గాలం శోణదీపీరాన ఆశ్విక సైన్యాలకు శిక్షణ
గరపి వెళ్ళినారు.

చాణక్య :- మేఘవాహనా ! చక్రవర్తి ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్ప-

ఇప్పుడు— చిరంజీవి ఉనికిపట్టులు నీకు తెలియవా ?

మేఘ :- శ్రీ బిందుసార రాజచంద్రుని ఉనికిపట్టులు ...

చంద్ర:- మేఘవాహనా ! నీ వేదన నాకు అర్థమయినది. నీ కంఠములోని గాఢద్యం వెయ్యి గొంతుకలతో చిరంజీవి ఉనికపట్టులను ఉద్ఘోషిస్తోంది.

వందిమాగధులు:- శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజరాజశ్రీ బిందుసార గాజచంద్ర ! జై జై జై !

బిందు:- పితృపాదులు మహాచక్రవర్తికి బిందుసారుని పీఠపణామం.

చంద్ర:- వీరపురుషుడవై వర్ణిల్లు.

బిందు:- మహాచక్రవర్తి ! మీ కంఠములో గాఢద్యం కంపిస్తోంది.

చంద్ర:- చిరంజీవి ! ఇది నా జీవితంలో అపరసంధ్యాసమయం— సమర్థుడైన పుతుని భుజస్కంధాలమీద ఈ పాటికే రాజ్యభారమునునిలిపి తపస్సుచేసుకోవలసిన ఉత్తమ కర్తవ్యం విస్తరించినాను. నాకు వార్ధక్యం వచ్చింది.

బిందు:- చంద్రగుప్త చక్రవర్తికి వార్ధక్యంరాదు. వైక్ల బ్యాంకి కారణంతరాలు లేవుగదా !

చంద్ర:- ఉన్నది. గ్రీకులు సింధునదినిదాటి దండెత్తి వస్తున్నారు.

బిందు:- మహాచక్రవర్తి ! ఎవని బామముడిపాటునుగాంచి భీతఖండము తల్లడిల్లిపోతుందో— ఎవని పేరు గ్రీకు సేనాపరంపరలకు సింహస్వప్నమో, ఎవని దీర్ఘనిశ్వాసం వైరిసేనాబలాలకు శ్రవణ ర్ఘంఘామారుతమో, ఎవని శంఖారావం వైరిదేశాలకు భూకంప ప్రకంపనమో, ఆ మహావీరుడు చంద్రగుప్త చక్రవర్తికి గ్రీకు దండయాత్రను గురించి గాఢద్యం సంభవిస్తుందంటే లోకం విశ్వసింపదు.

చంద్ర:- నిజమే ! చక్రవర్తియే సేనాసమూహాలకు సర్వసేనాధిపతి. వీరపురుషుడైన చక్రవర్తి తన సేనలతో రణరంగంలో వీరస్వర్గం అలంకరించాలి. లేదా ఏకచ్ఛత్రాధిపతియై రాజ్యాన్ని ఏలుకోవాలి. ఇది చిరంజీవి ! మన వంశమర్యాద కాని—నేను ఈ ముసలితనంలో సేనలను నడవలేను. ఈ

భారం సమర్థుని భుజస్కంధాలమీద మోపెట్టవలసిన తరుణం ఆసన్నమైనది.

బిందు:- మహాచక్రీవరీ ! మీ ఆజ్ఞను శిరసావహించి నేను సర్వ సైన్యాధిపతి ఆజ్ఞానుసారం గ్రీకులను ఎదిరించి సర్వస్యాన్ని అర్పిస్తాను. చిరంగంలో బిందునారుడు తండ్రికి తగిన పుత్రుడనిపించుకొంటామే నా ఏకలత్యం.

చంద్ర:- తండ్రి ! వర్తమానకాలానికి, భూతకాలానికి నీ వాక్కులలో ఏమీ సంబంధం కనిపించటంలేదు.

బిందు:- భావికాలమే నా ప్రమాణవాక్యాలను నిరూపింపగలదు.

చంద్ర:- మహామంత్రీ ! సర్వసేనాధిపతిని రాజసభ నిర్ణయించాలని నా ఆశయం.

చాణు:- మహాచక్రీవరీ ! రాజప్రతినిధియై చిరంజీవి బిందునారుడు సర్వసైన్యాధిపత్యం వహించాలని రాజసభ ఏకాభిప్రాయం.

చంద్ర:- చిరంజీవి ! మగధసామ్రాజ్యం నీ లేత భుజాలమీద అలా రభారము మోపెట్టుచున్నదోయి.

బిందు:- మహాచక్రీవరీ ! చంద్రగుప్త సార్వభౌమునికి తగిన పుత్రుడనై వీరధర్మాన్ని ప్రతిష్ఠిస్తాను. ఖడ్గసాక్షిగా ప్రమాణం స్వీకరిస్తున్నాను.

చంద్ర:- చిరంజీవి ! వీరమర్యాదను పరిపాలించి దిగ్విజయపరింకరాభిషేకాన్ని దండయాత్ర సాగించుకొనినమ్ము నేటినుండి యువరాజుగా నిన్ను అభిషేకం చేస్తున్నాను. ఇదిగో ప్రాతినిధ్య ఖడ్గం.

బిందు:- రాజధర్మం—వీరమర్యాదా నా ఉచ్చాస నిశ్వాసాలుగా పరిపాలిస్తాను. మహామంత్రీ ! నమస్కారాలు. ఇది మీ ఆశీర్వాచన ప్రభావం.

చాణు:- చిరంజీవి ! పెద్దపులి కడుపున పిల్లికూన పుట్టదు. కాని, వనవిహారంచేసే పెద్దపులి కాలకర్మ వైపరీత్యంచేత బానులో

చిక్కిన లోకులు దానిని కుక్కపిల్లవలె చూస్తారు. నీవు మహావీరుడవు. విజయభవ !

బిందు:- మహామంత్రి—దండయాత్రకు శుభమువారం ఎప్పుడు?

చాణు:- రేపు ప్రాతః సంద్యాకాలంలో సూర్యోదయాది 10 ఘడియలకు. సర్వసేనాధిపతీ—ఇకమీద కార్యక్రమం అంతా నీ అధీనం—నీవే నేటినుండి రణరంగాన్ని శాసించే చక్రవర్తి ప్రతినిధివి. రాజపుత్రుడు ఖడ్గలతాంగిని పేమించాలి. ఖడ్గమే వీరపురుషునికి ఏక ధర్మపక్షి. వలపుకత్తె. మెరుపు తీగెలవలె మిరుముట్లుగొలిపే ఆసిధారారోచిస్సులనే వీరపురుషుడు ఆరాధించాలి.

చంద్ర:- సర్వసేనాధిపతీ ! నేటినుండి ఖడ్గమే నీ సహధర్మిణి.

చాణు:- జై మగధ సామ్రాజ్య సర్వసేనాధిపతీకి.

మేఘ:- జై బిందుసార రాజచంద్రునికి.

బిందు:- మేఘవాహనా ! ఈ రాత్రి నేను సేనాధిపతిగానే విశ్రమిస్తాను. మన దండనాధులందరిని నా శిబిరానికి ఆహ్వానించు.

మేఘ:- మహాప్రసాదం.

బిందు:- మహాసేన మహాశయ్యా ! ధర్మమూర్తి ! మగధసామ్రాజ్య సర్వసేనాధిపతికిగాని, సేనలకుగాని నాలుగు విఘ్నేయలు అంత రాయం కల్పించిన వ్యక్తికి శిరచ్ఛేదమే సద్యఃశిక్ష—ఇది నా ప్రధమ శాసనం.

మహా:- మహాప్రసాదం.

బిందు:- ధర్మమూర్తి ! ఈ శాసనాన్ని ఆసిధారావ్రతంగా పరిపాలించు. యుద్ధసమయంలో నాలుగు క్షణాలలో సంభవించే నష్టాన్ని 80 సంవత్సరాలలో కూడ కూడదీసికోలేము.

చాణక్య:- ధర్మపాలా ! విజయధ్వజం ప్రతిష్ఠించు.

ధర్మ:- చిత్తం—(ధ్వజమును ప్రతిష్ఠించి)

(ధర్మ-బిందు)——

మ్రోగింపు జయభేరి సాగింపు రణయూత్రం మ్రోగింపు॥

మేఘమండలమందు మెరపుతీగలనోలె

విచ్చుకత్తులుదీసి చొచ్చుకొనిపోవాలి॥ మ్రోగింపు॥

ధ ర్మ చ క్ర ం

న న్మ ర ం గ ము

[స్థలః— పాటశీలకం. ఉపాదేవి హర్యం.]

గండోదరమిశుడు:- ఉపాదేవి! ఉపాదేవి!

దండు కేశ్వరుడు:- (ప్రవేశం) గండోదరా! సుఖభారమ్.

గం:- ఒరే దండూ! ఓహో! మరచిపోయాను. శ్రీ శ్రీ శ్రీ
మహాదండనాయక గండరగండ దండు కేశ్వరమిత్ర సేనానిగారూ!
రండి!

దండు:- ఆగు! గండూ! పరమరహస్యం నాకు ఇప్పుడే తెలిసింది—
నాకూ యువరాజుకు తప్ప ఇంకెవరికీ తెలియదు.

గం:- ఏమిటోయి ఆపరమరహస్యం.

దం:- గ్రీకునైన్యాలు సింఘనదినిదాటి ఉజ్జయినిపైపు కదలివస్తు
న్నాయి. తెలిసిందా ?

గం:- ఆ! తెలిసింది.

దం:- అసంభవం ! అప్పుడే నీకు ఎవరుచెప్పారు ?

గం:- ఇప్పుడే ! నీవేకాదురా చెప్పింది.

దం:- ఓరీ—నే చెప్పితేనేగదా నీకు తెలిసింది ? యువరాజుతో
కలిసి నేడే ప్రయాణం. సూర్యోదయాది 10 ఘడియలకు
ప్రయాణంలగ్నం.

గం:- దండూ విన్నుచూస్తే నాకు జాలివేస్తున్నదిరా !

దం:- ఎందుకు ? నిజంగా నాకు ఎంత అద్భుతంపట్టింది ! ఒక
సామాన్య సైనికుడుగా భయంపట్టేవాడిని. నేడు— యువ

రాజు దయవలన దండవాధుణ్ణి. నా జీవితంలో ఇంతకంటే అదృష్టం ఏమి కావాలి ? నాకు సేనానాయకుడుగా మరణించాలని కోరిక వుండేది.

గం:- ఇప్పటికైనా ఆలోచించుకో ! నన్ను చూడు— నేను భటులను సమీకరించే ఉద్యోగం కోరుకున్నాను. హాయిగా పాటలీపుత్రంలో వుంటాను. నీవు నాకు అగ్ని దేవుడికి వాయు దేవుడిలాగ తోడుపడతావనుకున్నానురా !

దం:- ఆయితే నీవు కూడ యుద్ధరంగానికిరా !

గం:- తెలివికక్కువ కుంక ! యుద్ధానికి వెళ్లి చావడానికా ?— ఈ యుద్ధం వెట్టిపీఠుగులు చచ్చిపోవటానికి, తెలివిగలవాళ్లు బాగుపడటానికి వచ్చింది. ఎందుకురా యుద్ధానికిపోయి చావటం— ఒక్కడుకాణంపెట్టు, ఈ యుద్ధకాలంలో ఎంతలాభం సంపాదించవచ్చో !

దం:- ఎంతమంది భటులను చేర్చావు ఇంతవరకు ? గండూ !

గం:- యుద్ధంలో చాలామంది చేరుతున్నారు. కాని—కొంతమంది గండోదరమిత్ర మహాశయా ! నా భార్య 10 రోజులు కాలేదు కావురానికివచ్చి, వదలిపెట్ట'మని ప్రార్థిస్తున్నారు. మరికొందరు నాకు ఒక్కడే కొడుకండి ఈ ఉంగరం ఉంచమనీ ఈ వందవరహాలు అనుగ్రహించమనీ నిర్బంధిస్తున్నారు.

దం:- నీచేతి ఉంగరాలు ఈ విధంగానే సంపాదించావా ?

గం:- ఛీ! ఛీ! ఈ ఉంగరాలను మొన్నకాదు అటుమొన్న యువ రాజు ఇచ్చినట్లు జ్ఞాపకం. అంతేరా ? చూడు నిన్న ఒక చక్కనిచుక్క, ఒక నవ్వులావణ్యలహరి, మిన మిన లాడే మల్లెమొగ్గ— తన భర్తను యుద్ధానికి తీసికొని వెళ్లకపోతే కానుకలేదు— ఈ గజాలజతలు ఇస్తానంది. ఛీ! రాజు కార్యం, ఏమాత్రం వీలులేదని అతనిని సేనలో చేర్చాను. అన్నట్లు జ్ఞాపకం వచ్చింది—గండినిని చూశావురా ?

దం:- మేఘవాహనుడు నందిని నిన్నటినుండి ఓదారుస్తున్నాడు—
వాడు అప్రప్త వంతుడు.

గం:- వాడి మొహం అదృష్టం. తిరిగిరానీ! నువ్వుకూడా నాతో
ఉండిపో! మనం చెప్పినట్లల్లా నందిని వినే ఉపాయం ఆలో
చించివేశాను.

దం:- గండూ! నీవు ఎండమావులనుచూచి భ్రమిస్తున్నావు.
నందిని మేఘవాహనుడిని తప్ప ఇతరులను కంటితో చూడదు.

గం:- దండూ! స్వానుభవంతో చెప్పుతున్నావా ఏమి?

దం:- హనుమంతునిదగ్గరా కుప్పిగంతులు!

గం:- ఉపాదేవీ! ఉపాదేవీ! నీ నిద్దుర తగలెయ్య! యవరాజు
వస్తున్నాడు—

ఉపా:- (ప్రవేశించి-) నిజమే?

:: యవరాజు ప్రవేశం ::

గం:- శ్రీ శ్రీ శ్రీ మగధ సామ్రాజ్యసార్యభౌమునికి ఆశీర్వాదముసా-
రాలు.

దం:- సర్వసేనాధిపతీ! వీరప్రణామం (నైవికోచితముగ)

యువ:- దండకేశ్వర దండనాథా! దండయాత్రా ముహూర్త
లగ్నము సమీపించుచున్నది. నా గుర్రమును తీసికొని
రమ్మని మేఘవాహనునితో చెప్పు. ఇక్కడనుండే బయలుదేరు
తాను.

(దం- నిష్క్రమించును)

—ఏం గండోదరా! ప్రయాణానికి అన్నీ సిద్ధంచేశావా?

గం:- ఆ, శకటాలు, అశ్వాలు, భటులు, రథాలు, ఏనుగులు,
పల్లకీలు—గాజులు అన్నీ సిద్ధంగా వున్నాయి.

యువ:- గాజులెందుకు?

గం:- యుద్ధానికి వెళ్లనివాళ్లకు.

యువ:- బాగున్నది. నీ పూర్వవైఖరి మారాలి. ఇంకో ఆవతారం ఎత్తు. అప్రమత్తుడవై యుండాలి. చాణుక్యమంతి చండకాస నుడు నుమా ?

గం:- చాణుక్యమంతితో కలిసిపోయాంగదా ! యుద్ధం వచ్చిన దగ్గిరనుంచీ ఇంకేమీ భయంలేదు బిందూ— విజయీభవ ! పోయివస్తాను.

యువ:- ఉపాదేవీ !

ఉపా:- ఆర్యపుత్రులకు స్వాగతం. బాలభానుని వసిడి కిరణాలు గవాక్షాలనుండి వంకర టింకరగా నా కన్నులమీద పడు తున్నాయి. ఇప్పుడే లేచినాను.

యువ:- ఉపాదేవీ !

లెమ్ము ! శుభోదయమ్ము, లవలీ
 సుమముల్ నవసాంధ్యరాగముల్
 చిమ్మె ప్రివంచకుల్ల, సరసీ
 సలిలమ్ములవిచ్చు మొగ్గకెం
 దమ్మినిజేరె ఝంకరణ నాదముతో
 నునువెచ్చ తేనెకై
 తుమ్మెదలేడు; తూర్పుదెస
 తోచెను బాలమరీచిమాలియున్.

ఉప:- ఆర్యపుత్రులు ఈ ప్రభాత సంద్యాసమయంలో వపంతుని వలె విచ్చేసినారు.

యువ:- ప్రిణయిరపతరంగిణీ !—నా జీవితంలో నేడు ఒక మధుర ప్రభాతం వికసించింది. కలతనిద్దురలో కమ్మని కలలుకంటూ వున్న నన్ను గాంధర్వలోకంలోనుంచి ఉపాసుందరి రెక్కలు కట్టకొనివచ్చి మేలుకొలుపువాడి ముసి ముసి నవ్వులు కురిపించివేసినది.

ఉప:- ఈ ప్రపంచాన్ని, సకల ప్రాణికోటిని నిత్యచైతన్యంతో
తాండవింపజేసి తేజోమూర్తి అవ్యాజప్రేమతో సహస్రోచి
స్సులతో నన్ను కౌగిలించుకొని నిద్రానుండి లేపినాడు. ఆ
దివ్యస్వర్ణకు పులకించి కన్నలు నలుపుకొనుచూ చూస్తున్నా
నుగాని ఆ జ్యోతిర్మయనికి అద్వైతంజలి సర్పించలేదువభూ !
యవ:- ప్రేమతపస్విని ! నీ చిరునవ్వు చిందులు నా స్వప్నాలకు
రెక్కలుతోడిగి ఈ ప్రత్యావ వసనతరంగ డోలికలపై
ఉయ్యాలల నూగిస్తున్నవి.

సిగ్గులమొగ్గ ! చిర్నగవు చెక్కిలిపై కెరటాలవోలె లే
బుగ్గల సాట్టలన్ విరిగి పొంగులువారెడి స్వప్నపంక్తిలో
గగ్గురుపాటు వాల్గనుల కాటుక అంచులజార బాళువా
నిగ్గులు పైటచెంగుపయి నింపుము, మబ్బులమించుతీవెవై.

ఉప:- ఈ మధుర ప్రభాతవేళ ఆకస్మికమైన మీ ఆగమనానికి
ఏదో అంతరార్థం వుండాలి.

చల్లగాలులలోన మెల్లగ తలలెత్తె
పూర్వదిశకు ప్రొద్దుపొడుపు పూలు
కలకల నాదాలు చెలగ పిల్లలు మేలు
కొన్నవి పిచ్చుకగూళ్ల లోన
ప్రత్యావకాంతుల పద్మిని పులకించి
చిందెను చిన్నారి చిలిపినవ్వు
చిగురాకు సందుల వగరు గొంతుక నెత్తి
కూయసాగినది పుంస్కోకిలమ్ము
గులకరాళ్లను దొర్లించుకొనుచు కొండ
దాటివచ్చుచున్నది సెలయేటికాలు
అరుణ కిరణమ్ము లుడయాది) నవతరింప
నవ్య చైతన్యము ప్రకృతి నాట్యమాడె.

—మహారాజనందనా ! మీ జీవితంలో నేడు ఏ మధుర ప్రభాతం ఉదయించింది ?

యువ:- ఉపాదేవీ ! గ్రీకులు మగధరాజ్యము మీదికి దండెత్తి వస్తున్నారు—నిన్న చక్రవర్తి కొలువుదీర్చినారు.

ఉవ:- అప్రతిహతమైన మగధసేనా ప్రవాహములో గ్రీకులు కొట్టు కొనిపోతారు.

యువ:- నిజమే ! కాని చక్రవర్తి వార్ధక్యదశలో ఉన్నారు. సర్వ సైన్యాధిపత్యమువహించి—

ఉవ:- మగధసామ్రాజ్యము వీరపురుషులకు గొడ్డుపోయినదా ?

యువ:- కాదు. సర్వ సైన్యాధిపత్యమును రాజకుటుంబము వహించుట మా వంశాచారము. కాని— చిందుసారుడు విశృంఖలవిహారి, స్వేచ్ఛాపరుడు, భోగలాలసుడు అనికదా లోకంలో ప్రవాదం.

ఉవ:- దీనికి నేనే కారణము. ఎన్నోసార్లు ప్రార్థించినాను. మీరు వివరేడు. మీ యశశ్చంద్రికకు కళంకం తీసికొని వచ్చాను.

యువ:- లేదు ఉపాసుండరీ ! ఏకగ్రీవంగా రాజసభ నన్ను సర్వ సేనాధిపతిగా వరించినారు. ఈ శుభవార్త నీకు తెలిపి శలవు తీసుకొని వెళ్లటానికి వచ్చాను. దండయాత్రాల్గొన్నాము సమీపిస్తోంది.

ఉవ:- మగధసామ్రాజ్య సర్వసేనాధిపతిత్వం వహించిన రాజ పుత్రునికు అభివందనాలు. కాని—

యువ:- కాని—ఉపాసుండరీ ! మానముద్ర ధరించినావేమి ? నీ మనస్సులో ఏమున్నదో—

ఉవ:- రాజనందనా ! నా మనస్సులో కొన్ని చిమ్మచీకట్లులు మెరుపుతీగెలలో ఉరుముతున్నాయి. నా మనస్సు విప్పి చెప్పటానికి భయం వేస్తోంది. ఆ మెరుపుతీగెలలో చాణుక్య

మంత్రి తీవ్రనయనద్యుతులు మిరుమిట్లు కల్పిస్తున్నాయి. రాజ నందనా ! నీ సర్వసేనాధిపత్యం చాణక్యమంత్రీకి పన్నుత మేనా ?

యవ:- ఉహాదేవీ ! చాణక్యమంత్రీకి మా కుటంబమన్న ఆసార ప్తేమి. చాణక్యమంత్రీ ఆశీర్వాదించి సేనాధిపతిగా అభిషిక్తుని చేశాడు.

ఉవ:- కాని—చాణక్యమంత్రి విర్ణయానికి నా మనస్సు వేరొక అర్థం చెప్పుచున్నది. నా మనస్సులో లేగిన యుద్ధా మారు తాలలోనుంచి అంతర్వాణి స్ఫుటంగా వినిపిస్తోంది. మీరు యుద్ధానికి వెళ్లవద్దు.

యవ:- ఉహాదేవీ ! నా అంతర్వాణి నాకు ఏమీ అపాయం లేదని పూపిస్తూవున్నది.

ఉవ:- హృదయేశ్వరా ! మీరు నాకు ఒకసారి వరం అనుగ్రహించి నారు. ఇప్పుడు వేడుకొంటున్నాను. ఈ యుద్ధానికి వెళ్ల వద్దు. అమ్మా, గ్రీకు సైన్యాలమధ్య నవవల్ల వశకుమ నవ నీత కోమలమైన రాజపుత్రుని దేహం ! అమ్మా ! మీరు వెళ్లటానికి ఉపాసుందరి హృదయం సమ్మతంపడు.

యవ:- హృదయేశ్వరీ ! మంగధనామ్రాజ్య సభాసమక్షంలో వీరాభి షేక మర్యాదలతో మంత్రీపూతమైన మంగళనినాదాలతో సర్వసేనాధిపతిగ అభిషిక్తుడనై, నేడు విరికివందవలె కూర్చుంటే వీరలోకం నన్ను కరిహసింపదా ?

ఉవ:- లోకుల మెరమెచ్చులా, ఉపాసుందరి ప్రార్థనా దీన వాక్యములా, రాజపుత్రుడు గణింపవలసినది ? యుద్ధముతో మిగతి ఏమైన లోకులకేమి ? చాణక్యమంత్రీకేమి ?

యవ:- ఉపాసుందరీమందహాసాలు నా జీవితనాకకు ధ్రువతారకా రోచిస్తులు.

నీ చిరునవ్వులో అమృత నిర్ఘరిణి నవచందికా సుధా
రోమలు తాండవించును సరోరుహ నూత్నపరిమళ ప్రభా
వీచికలట్లు; సంజ అరవిచ్చిన గొజ్జగివూలముగ్ధలై
పూచిన మల్లపువ్వులయి పొంగును రెక్కలువచ్చిస్వప్నమూల

కాని—యథానికి వెళ్లడం నా విధుక్తధర్మం.

ఉష:- రాజనందనా ! మీరు వెళ్లిన మరుక్షణం నా దేహంలో
ప్రాణాలు నిలువవు. మీ యిష్టం. రాజనందనా ! మీరు
నేను ఇప్పుడు ఇంతదగ్గరగా వున్నప్పటికీ మీ నా మధ్య ఏవో
కొన్ని సముదాయి ఉద్భవిస్తున్నాయి. ఒక అదృశ్యహస్తం,
ఒక విద్యుల్లత, ఒక భూకంపం, ఒక అగ్నివర్షత ప్రసారం
నన్ను మీనుండి వేరుచేస్తున్నాయి—మీరు వెళ్ల వద్దు.

మేఘ:- (ప్రవేశించి) సర్వసేనాధిపతికి మేఘవాహనుడు వీరప్రణా
మం చేస్తున్నాడు.

యువ:- మేఘవాహనా ! సేనలు ప్రయాణ సన్నాహములో
ఉన్నాయా ?

మేఘ:- సేనలు బయలుదేరటానికి సిద్ధంగావున్నాయి. అడుగో
రణభేరి మ్రోగుతోంది. వందిమాగధ మంజులరావాలు దశ
దిశల ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి. మీ ధవళాశ్వం విజయకల్యాణి
సకిలిస్తోంది.

యువ:- మేఘవాహనా ! విజయకల్యాణిని తీసుకొనిరమ్మను, నేను
వస్తున్నాను.

మేఘ:- సర్వసేనాధిపతికి విజయం.....(నిష్క్రమ)

యువ:- ప్రేమమయీ ! శలవు.

ఉష:- వెళ్లటానికి వీలులేదు. నా యీ కళేబరాన్ని అధి
రోహించి రాజనందనను నిష్క్రమింపవచ్చును...(పడును.)

యువ:- కల్యాణి ! సరే ! ప్రేమకోసము నా జీవితాన్ని, కీర్తిని,

గౌరవాన్ని, కౌర్యాన్ని, సర్వస్వాన్ని త్యాగం చేస్తున్నాను. ఇవిగో ఇక నేను యుద్ధానికి వెళ్లను.

ఉష:- మీ పాపాలకు నమస్కారాలు. ఇంక నాకు మగధ సామ్రాజ్య మహారాజ్యత్వం లభింపనక్కరలేదు. మీ హృదయగౌరవం లభించింది చాలు.

యువ:- ఉషాదేవీ ! నేనాపతులకు ఈ విషయం వర్తమానం పంప వద్దామరి—కలం భూర్జపత్రాలు తీసికొనిరా !

ఉష:- ఇవిగో !

యువ:- అయితే వ్రాయి—!

ఉష:- రాజవందనా ! వ్రాస్తాను.

యువ:- మహావీరులారా ! మగధ సామ్రాజ్య నేనాపతులారా !

శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజక్రీ మగధసామ్రాజ్య సర్వసేవాధిపతి బిందుసారాజకుమారుడు యుద్ధరంగానికి ప్రియురాలి ఆదేశం చేత, మరణభీతిచేత రావడం లేదు. మీరందరూ రణరంగానికి పోయి

ఉష:- ఇదేమి ఉత్తరం ?

యువ:- ఆగు. చివరవరకూ వ్రాయి. ప్రియురాలి ఆదేశంచేత, మరణభీతిచేత యుద్ధరంగానికి రావటంలేదు. మీరేవల్లి యుద్ధములో శత్రువులను ఎదిరించి మగధసామ్రాజ్యమును సంరక్షించండి.

ఉష:- ఇదేమిటి—ఎవ్వరైనా యీ లేఖ చూస్తే నవ్వరా ! రాజ పుత్రుని పిరికివంద అనుకుంటారు. నన్ను చరిత్ర చిరకాలం దూషిస్తుంది.

యువ:- ఇదంతా సత్యమేకదా ! మరి ఏమని వ్రాయమంటావు ?

ఉష:- సత్యమే....కాని ఇట్లు వ్రాస్తే—

యువ:- ఉషాదేవీ ? ఇంక ఏమి వ్రాయమంటావు ? ఈ రహస్యం ఎవరికి తెలియదు ? వ్రాశావుకదా ? కలం ఇస్తే సంతకం పెడ రాను. లేక—

ఉవ:- లేకపోతే !

యువ:- వీరపత్నివై కత్తియస్తే, మగధసామ్రాజ్య సర్వసేనాధి
పతిగా యుద్ధరంగంలో విజయలక్ష్మిని సాధిస్తాను.

ఉవ:- రాజనందనా ! తమించు. నిసర్గమైన రాజతీవి నీ కలుకు
లలో హిమాలయ నిర్హరిణివలె ప్రవహిస్తోంది. నా హృదయం
మేఘగర్జనలకు పుష్పించే కదంబ వృక్షంవలె పులకరిస్తోంది.
జగదేశవీరుడవైన నీకు ఈ అబలాహృదయం అపచారంచేసినది.
తమించు. రాజనందనా ! తమించు.

మేఘ:- (ప్రవేశించి) రాజనందనా ! విజయకల్యాణి జాలులో
కప్పుకొనిపోయిన నునుసోగ కన్నులతో ఆహ్వానిస్తూ సకలి
స్తోంది. అదుగో సుముహూర్త ఘంటారావం !

ఉవ:- రాజనందనా ! ఇదిగో కత్తి.

భారతదేశమందు సరపాలకుమారుల మేలుబంతివై
వీరుడు చంద్రగుప్త పృథివీపతి పేరును నిల్ప వీర దీ
తొ రమణీయమూర్తివగు గైకొను మిచ్చెద ఖడ్గమిప్పు; బా
లారుణకాంతిపంక్తి భవదాననసీమను తాండవింపగా॥

మేఘ:- సర్వసేనాధిపతీ !

ఉవ:- ఇదుగో వచ్చుచున్నాను. కర్పూరహారతి సమర్పింప
నిమ్మ.

(ఇచ్చును)

యువ:- వీరపత్ని !

మందమనోజ్ఞహాస ముఖమండలమెత్తెడి తొట్ట్రాపాటునా
చిందరవందరై చిలిపిసిగ్గులు లేనునుబుగ్గసాట్టలో
చిందులుతోక్కి ఆదములు చిందగ ఖడ్గమునిమ్ము నా ఊహ
సుందరి లెమ్ము ! లేతమనసులో చిగురించు మిటారిమూపులనే

హృదయేశ్వరీ ! నేను బిందుసాగుడు మహావీరుడు. ఉవా
మందరి వీరరాజు.

ఉవ:- విజయకల్యాణిపైన ఓ బిందుసార
రాజచంద్ర సాగింపు సంగ్రామయాత్ర
ఆలకింపుము వినువీధి బాలభాను
సప్తరథ్య గంభీర హేమారవమ్ము !

యవ:- సుహృదభినందనాలు (విష్కృమిస్తారు)

మేఘ:-

:: (చాణక్యమంత్రి, మహాసేనడు, భటుడు ప్రవేశం) ::

ఉవ:- చాణక్యమంత్రికి స్వాగత నమస్కారాలు.

చా:- ఉమాసుందరీ ! మేము నీ స్వాగత నమస్కారాలు అందుకో
టానికి రాలేదు. నీవు రాజద్రోహినివి—పాటలీపుత్ర ప్రధాన
ధర్మమూర్తి శ్రీ మహాసేనుని ఎదుట నీ విపులు నిల్పాని
యన్నావు. అభియోగం విను !

ఉవ:- నేను రాజద్రోహినినా ! మహామంత్రి ! ఇది అంతా నీవు
పన్నిన వల.

మహా:- ఉమాసుందరీ ! విను ! ఈ శాసనం చాణక్యమంత్రి ప్రియు
క్రంగాడు. శ్రీ శ్రీ శ్రీ మగధసామ్రాజ్య సర్వసేనాధిపతి
బిందుసార రాజచంద్రుని శాసనం ! విను.

ఉవ:- బిందుసార రాజచంద్రుని శాసనమా ! చిత్రిం. అయితే
యిది ఇంద్రజాలం.

మహా:- మగధసామ్రాజ్య సర్వసేనాధిపతికి గాని, సేనలకు గాని
ఒక్క ముహూర్తం దండయాత్రలో అవరోధాంతరాయాలు
కల్పించిన వ్యక్తికి మరణదండనమే సద్యశ్చిక్ష.

ఉవ:- ధర్మమూర్తీ ! అయిన నేనుచేసిన అపరాధం ఏముంది ?

మహా:- నీవు సర్వసేనాధిపతియైన బిందుసార రాజచంద్రునికి...
సుముహూర్త ఘంటారావం అయినతర్వాత 10 విఘడియలు
ఆంతరాయం కల్పించావు. సమస్త సేనావాహిని 10 విఘడి
యలకాలం ఆగిపోయింది. తెలిసినదా ?

ఉష:- తెలిసినది. మహామంత్రి! సర్వం తెలిసినది. సరే!
ధర్మస్థానంలో ఈ అభియోగం విచారించండి. నేను సంసిద్ధం.
నా సాక్షులను అక్కడికే పిలిపించుకొంటాను.

చాణ:- ఉమాసుందరీ! ఒక పడుచుపిల్లకున్న తెల్లివిలేటలు మహా
మంత్రికి ఉండవా? నీ వలలో పడటానికి నేను బిందుసారాణ్ణి
గాను....సాక్షులు— వేరే న్యాయస్థానం అనవసరం. ఇక్కడే
నిన్ను విచారిస్తాము. ఇది సైనిక ధర్మస్థానం ధర్మమూర్తి!
మీ నిర్ణయం ఏమిటి?

మహా:- ఉమాసుందరీ! నీవు గం విఘడితులు నేనావాహినికి అంత
రాయం కల్పించి ఆలస్యానికి కారణమైనావు. నీమీద నేరం
ఋజువైంది. ఏముంటావు?

ఉష:- ఏముంటానా? ఈ ఆలస్యానికి నేను ఎంత కారణమో
యువరాజు—కాదు— మహాధర్మమూర్తి! నేనే కారణం.
కాని—నన్ను నా యింట్లో విచారించటం అధర్మం. నాకు
సాక్షిగా యువరాజును చేర్చుంటున్నాను.

చా:- యువరాజును సాక్షిగా మాత్రమే చేర్కొనటం ఏమిటి?
హృదయేశ్వరునిగా చేర్కొనటంలేదా? ఉమాసుందరీ! యువ
రాజు శ్రీశ్రీలుడై భోగపరాయణుడై నశించిపోతానికి నువ్వు
కారణం. 'శ్రీ బుద్ధిః పశ్యంతకరీ' అన్నారు. నీ మూలాన
మగధసామ్రాజ్యం నశించిపోయేది.

ఉష:- అసత్యం—అన్యాయం, మహాఘోరం మహామంత్రి!

చా:- ఉమాసుందరీ! ఒకసారి నీ నవ్వుతెనో గుర్తుంచుకో! నీవు
ఒక సామాన్య కన్యకవు. బిందుసారుడు భావిభారత సామ్రాజ్య
చక్రవర్తి. నీవు యువరాజును కాంక్షించటంకంటే ఘోరం
ఏమున్నది? రాజచరిత్రను అపకీర్తి కళంకితం చెయ్యటానికి
పూనుకున్న నీ పాపానికి నిష్కృతి ఉన్నదా?

ఉష:- వచ్చిత్రవేమ అధికార తారతమ్యాలను పరిగణించదు. మా
చేమ కరకృత్యైశ్చతుమారంవలె పరమ నిర్మలమైనది. పాత్ర:

సంభారాగంవలె స్వర్గరంజితమైనది. పుష్పసారభంవలె దివ్యమైనది. తారకా రోచిన్సులవలె అగమ్యమైనది. వజ్రముకంటె కఠినమైనది. పుష్పముకంటె రోమలమైనది. వృక్షం చముకంటె నిశాలమైనది.

చా:- అసత్యం. ఈ కవిత్వం నీకు ఉగ్ధులతో అబ్బింది. ఉమాదేవీ ! నీ ప్రేమ కామశబలితం, దురాశాప్రేరితం. నువ్వు బిందుసారని దేహాన్ని— రాజ్యాన్ని భోగాన్ని కాంక్షిస్తున్నావు. అంతే !

ఉమా:- ఎన్నటికీకాదు.

చా:- ఉమాసుందరీ !— నీవు యువరాజు రాజ్యాన్ని దేహాన్ని స్వచ్ఛందముగా త్యాగం చెయ్యగలవా ? నీ పవిత్రప్రేమకు అర్థమేమిటి ?

ఉమా:- మహామంత్రి, నన్ను— నా ప్రేమను— మగధసామ్రాజ్యాన్ని పవిత్రప్రేమచే నిర్మలజ్యోత్సాహం నుండిద్దంచేస్తాను. కాని—సర్వం భగవంతుని అనుగ్రహం.

బౌద్ధభిక్షువు:- (హాసం)

బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి
ధర్మం శరణం గచ్ఛామి
పంథుం శరణం గచ్ఛామి

ఉమా:- భగవంత ! నమస్కారాలు.

బౌద్ధ:- దీర్ఘాయురభ్యుదయ పరంపరావాప్తిరస్తు, సోదరీ ! యువరాజు దండయాత్రకై వెళ్లుచున్నాడని తెలిసి వచ్చాను. ఈ మోర మారణ హోమమును హింసా వశుప్రకృతిని ఉజ్జగించి విశ్వమానవ సాభాగ్యంతో ప్రపంచాన్ని ఆనందస్వర్గం చెయ్యటానికి యువరాజుకంటె ఉత్తమాధికారి ఎవరున్నారు ?

ఉమా:- ఓ శుష్కపావండ సన్యాసీ ! నీ ప్రబోధం పారుబోతులకు పనికివస్తుంది. వీరపుంగవులు వర్ణితే మగధసామ్రాజ్యంలో

వనికిరాదు. గ్రీకులు మాతృదేశంపై దండెత్తినస్తే గజాలు తొడిగించుకొని కూర్చోవాలా ?

బొద్ధ:- అహింసయే పరమధర్మము. జీవకారుణ్యమే సిద్ధికి తోడ్పడును. యశునియమాదులు ఆత్మసంశుద్ధికి తోడ్పడు నిర్వాణ సంధాయకాలు.

మహా:- వ్యర్థసన్యాసీ! నీ మాయాప్రబోధం విశేషాల్లు ఎవరూలేరు!

బొద్ధ:- ధర్మమూర్తీ! ప్రపంచంలో ఎప్పటికైనా పాశవిక ప్రవృత్తులు అణచి మానవుడు విజయము కావాలి. మానవుడు తన శేమ పీవైభవాన్ని ఉపయోగించి ఈ భూలోకాన్ని స్వర్గంగా మార్చటానికి బదులు నరకంగా వినిర్మిస్తున్నాడు. ఈ హింసాకలాపంలో ఈ ఘోరమరణ హోమంతో ఆత్మ సాక్షిగల ఏ మానవుడు సంబంధం కల్పించుకోకూడదు.

చాణు:- యద్ధానికి వ్యతిరేక ప్రచారం చెయ్యటం రాజద్రోహం.

బొద్ధ:- యద్ధానికి ఆనుకూలప్రచారం చెయ్యడం సకల మానవ ద్రోహం.

చా:- ధర్మమూర్తీ! రాజద్రోహ ప్రచారంచేసే ఈ సన్యాసికి తగినశిక్ష విధించాలి!

మహా:- ఓ చావండ సన్యాసీ! యద్ధ ప్రతికూల ప్రచారంచేసే నీకు మరణదండన శిక్షగా విధిస్తున్నాను. ఇంక నీ ప్రబోధం కట్టిపెట్టు.

బొద్ధ:- బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి! మరణం జీవితానికి అంతం గాదు. ధర్మమూర్తీ పొరపడుతున్నావు. నా ప్రబోధం భోధిసత్వుడనై ఆపరజన్మంలోకూడ సాగిస్తాను.

ఉషా:- భగవంతి!—మీ నయనద్యుతులుసోకి, అగస్త్యోదయ రోది స్ఫులుసోకి కలకలుకేరు నదీసుందరివలె నా హృదయం చాప రహితమయింది. అమృతి నివ్యందాలైన మీ వాక్కులు జడమైన నా ముగ్ధహృదయానికి దివ్యస్పందనాలు కల్పిస్తున్నాయి.

చా:- ఉమాసుందరీ ! అధికప్రసంగం చాలించు. బాధనన్యాసీ !
హింసాజర్జరితమైన ఈ పాదు ప్రకంచం నీకు వాసమోగ్య
మైన స్థలం కాదు—ఉమాసుందరీ ! పవిత్రప్రేమను అర్థం చేసు
కోలేని అంధలోకంలో నీవు నివసించి లాభంలేదు. అందు
చేత ఈ పాదు లోకంలోనుంచి మీ యిద్దరిని వంపించి
వేస్తున్నాను.

ఉమా:- మహామంత్రీ ! అవ్యాజమైన నీ కృపకు కృతజ్ఞత. కాని—
ఒక్క విషయం. ఈ శిక్ష కేవలం అధర్మం, అన్యాయం—
సాక్షులులేరు, విచారణలేదు ఇది నా యిల్లు. ధర్మస్థానం
కాదు. ఈనాటి నీ ప్రవర్తనకు ఒకనాడు భగవంతునియెదుట
నిల్చినవ్వడు నీవు సిగ్గుచే తలవంచుకుంటావు.

నా పదనమ్మనన్ కపటనాటకమున్ పచరించి గుట్టుగా
చేసిన ఘోరహత్య యిది ఛీ యనరే ఎవరైనవిన్న ఈ
మోసము నేడు; నీ ప్రజలముందరనే భవదీయబుద్ధి వి
న్యాసము నేలచూపవు? మహామతివైన అనూత్యపుంగవా?

చా:- ఇది నీ యిల్లుమార్తమే కాదు. ఈ భవనం ఇప్పటివరకు
బిందుసార రాజచంద్రుని శరణ్యోత్సాన్ని సుషమాసుకుమార
స్వప్నసాధం. భావిభారత దివాస్వప్న సామ్రాజ్య మిథ్యా
చక్రవర్తిని అంతఃపురం. ఇకముందు మృత్యుసామ్రాజ్య
పట్టమహిషి కాకాగారవాసం. మునుముందు బిందుసార
చక్రవర్తి బాష్పతుషారవర్షనివేశం. భావిమగధసామ్రాజ్య
చక్రవర్తినివి నీవేనా ? ఉమాసుందరీ !

ఉమా:- మహామంత్రీ ! మగధసామ్రాజ్యంలో పట్టమహిషినే అవు
తానో భిక్షుకసామ్రాజ్యంలో బిచ్చగత్రైనే అవుతానో ఎవరు
చెప్పుగలరు ?

చా:- భర్తృపాలా ! ఈ జాడసన్యాసిని తీసుకొనివెళ్లి పాటరీపుత్ర
 దుర్గంలో బంధించు— మగధసామ్రాజ్య మిథ్యాచక్రవర్తిని !
 నా ఆజ్ఞలేనిదే నాలుగుకోసులచుట్టు కాకి అయినా వ్రాలదు !
 మరణకాలాన్నినిరీక్షిస్తూ మృత్యుసామ్రాజ్యాన్ని ఏటుకుంటూ
 అంతవరకు కాలం గడుపు.

[—తెర—]

ధ ర్మ చ క్ర మ

శ ష్ట మ ర ం గ ము

శ్లోకం : పాటలీపుత్రం శృణానవాటిః

వీరదాసరి:-సచ్చిప్రాయోన్మోగి సావబోయేవోభు
మోసికొని రండోయి తీసికొని తెండోను
సాణుక్కులాగ్గెనే సావుము డినవోన్మి
కట్టుకొని రండోయి కాటికిని తెండోయి.

ఒరేయి. వజ్రబాహూ ! ఏమిటోయి. మొగం ఏలా
డేసి కూకుంటావ్.

వజ్రబాహూ:- ఏంటోరా దానూ ! బుద్ధసన్న్యాసికతలు ఇంటూన్న
కాడినుంచి ఈ స్మృతానలాగ నా గుండె పొగలు గ్రమ్ముకు
పోతోందిరా ! పాటలూ పదాలు నీకుమల్లే పాడలేనురా !

వీర:- ఒరేయి. సోద్యాలు నెప్పుతావు. మరి కాటికాపలా
అంటే ఏభాకోశం అనుకుంటున్నావురా ! నీకు సన్న్యాసికతలతో
మతిపోయింది.

వజ్ర:- ఒరేదానూ ! చూడు. నిన్న ఎన్నవూసలాంటిసిల్ల మళ్ళీ
నూతావురా ! ఆ తల్లి గోల నూడ లేకపోయాము.

వీర:- ఒరేయి ! సస్సిప్రాయోన్మోగి తో మనంకూడ సస్తే ఇక బడక
టం ఎట్లాగ ? ఒరే ఇవన్నీ నూసి నూసి ఈ వద్దెసిలకంటే
మొక్కుబారిపోయిందిరా నా గుండె. కాని— ఒక్కొక్క
ప్పుడు— ఈ సోననది నా గుండెకాయలోనుండి పారుతుంది
అనిపిస్తుందికా !

ఉష, భటుడు—(ప్రవేశం)

ఉషాదేవి:- నాసాట ఆలింపవా ! ప్రభూ !
నామాట పాలింపవా ! ప్రభూ !

మిణుకుమిణుకులమింట మెరసినట్టిచుక్కలు
చిన్నారిపొన్నారి చిరుతవెన్నెలజాలు
కారుమబ్బులలోన కలసిపోతున్నాయి
కన్నుమిన్ను గానని చిమ్మచీకటిలోన
చిక్కుకొనియున్నాను
ఏ దిక్కు చూపింతువో ప్రభూ !
ఏ దారి కల్పింతువో ప్రభూ !
మెరపుతీగెలలోన మెరసిమెరసిపోతూ
మిరుమిట్టలోముంచి మింటిమబ్బులలోన
మాయమైపోతావు నిముసమైనానిలిచి

నీ రూపు చూపించవా ? ప్రభూ !
నీ మాట వినిపించవా ? ప్రభూ !

ధర్మపాలుడు:- వజ్రబాహూ ! పీఠదాసరీ ! ఈ ఉషాసుందరికి
చక్కని మరణదండన విధించినారు. ఈ రాజదోషినిని
వధించండి.

వజ్ర:- మల్లెమొగ్గలాంటి యీ సక్కనిసుక్కని నరికేయమంటారా!

ధర్మ:- ఇది రాజజ్ఞ.

పీఠదాసరి:- సీతం.

(ధర్మపా! నిష్క్రమిస్తాడు)

వజ్ర:- ఇదిగో అమ్మా ! ప్రార్థనసేసికో.

ఉష:- తోడు నీదా లేక దారి లేన్నా లేక

అకులల్లాడనీ ఆడవిమ్రాకులమధ్య

అల్లాడుచున్నాను

ఏ చోటు చూపింపవా ! ప్రభూ !

నా పాటు తప్పింపనా ?

దిల్లైఖావలయము దృక్పథమునందునిడి

కర్ణధారుడులేని కలముపై గూర్చుండి

కాలమహాస్రవంతి కదలిపోతున్నాను.

ఏ దీవి కల్పింతువో ! ప్రభూ !

ఏ రేవు చేర్పింతువో !

జగన్నాటకరంగశాల వేషధారిగ

విమాదాంత జీవితవృత్తాలు వినిపించు

వింతవింత పాత్రలవేసి నటించినాను

ఏ ఆట ఆడింతువో ! ప్రభూ !

ఏ పాట పాడింతువో ! ప్రభూ !

వీరదాసరి:- ఒరే ! వజ్రబాహూ ! అల్లా ఆకాశంకేసి చూస్తూ
వేయిరా ! కత్తి తీయ్.

వజ్ర:- భగవంతుణ్ణి పేర్థన నేనుకునేవోళ్లను సంపాద్య మూలయ్య
సచ్చిపోయేటప్పుడు సెప్పాడు.

వీర:- ఓ అమ్మా ! ఇట్లానూడు ! ఇక్కడకూకో ! కల్లుమూసుకో.
తలకాయవంచు ! భగవంతుణ్ణి తలుసుకో ! ఆ తరువాతవని
మీం కానిస్తాం.

— † జాడసన్యాసి. ధర్మపాఠశాల ప్రవేశం † —

జాడసన్యాసి:- బుద్ధాయ సద్ధర్మతేజో ప్రదీపాయ
తుభ్యం నమోనమః
దీనజనరక్షాయ దివ్యప్రబోధాయ
సర్వభూతదయా స్వరూపాయ
తుభ్యం నమోనమః... .. బుద్ధాయ॥

ధర్మ:- వజ్రబాహూ ! ఇంకా ఉమాసుందరిని వధించలేదేం ?

వజ్ర:- ఆగండి—సాలాసేపటినుండి ప్రారంభం చేసికొంటున్నారు.

ఉమా:- మహాభాగా ! ఆమాధ మేఘమాలికః మధ్య తిట్లెత్తవలె
మిరుమిట్టుగొల్పు మీ నయన దుష్కృతులకు నా హృదయం
మొగలిచేకువలె వికసిస్తున్నది. భగవన్, నమస్కారాలు.

జాడ:- బుద్ధభగవానుడు నిన్ను అనుగ్రహించుగాక.

ధర్మ:- వీరదాసరీ ! ఈ సన్యాసి రాజద్రోహి. ఇతణ్ణి గూఢ
వధించండి.

వీర:- సీత్రం, సీత్రం.

వజ్రబాహూ:- ఈ సాములారు సేసిన నేరం ఏమిటి ?

ధర్మ:- నోరుమూయ—నీ కనవసరం.

జాడ:- ఇయ్యది శ్రీశానవాటిక ఇందు మీరు
వార లండ రాబాలగోపాలముగను
జాతిభేదాలులేక భుజాలు రాసి
కొనుచు పడియున్నవార లగోచరముగ.

ఉమా:- మహాయోగీ ! నీ అమృత హృదయం గాఢప్రేమంతికగా
అతని భాగీరథివలె ప్రవహిస్తే, ఈ వల్లకాటిలోని బూడిదనేల
చవిత్తమాతుంది.

అఖిలప్రాణికోటుల జీవయాత్రలకును
గడవరానట్టి ఏకైక గమ్యబుద్ధి
మూడుకాలాల ప్రత్యక్షబోధనేయు
తత్త్వవేదాంత విశ్వవిద్యాలయమ్ము !

బాధ:- తల్లీ ! ఉపాసుండరీ !—బుద్బుడప్రాయమైన ఈ దేహం
కంటే మానవహృదయాన్ని ఆవరించిన మమకారమే ఎక్కువ
శోక కారణం.

తొణకు కన్నీరు లో గుక్కుకొనుచు వణకు
చేతితో ఎవ్వరో పిల్ల గోతిమీద
పాలు ధారపోయుచునున్నవారు; కట్ట
కడవటి ఋణానుబంధమ్ము నుడుపుకొనుచు.

ఉప:- మహాభాగా !

పాపం ! అచ్చట నీడవలెనిలిచి కన్నీరు తుడుచుకొనుచున్న
ఆ అభాగ్యుడెవరోకదా ! తండ్రి ! సుధామాధుర్య తరంగితమైన
నీ వచస్సు మృత్యుదేవతను కామును అతిక్రమించుచున్నది.
మహాభాగా ! నన్ను కరుణింపుము.

బాధ:- తల్లీ ! ఉపాదేవీ !

కన్నతీపికి తల్లి కడుపులోకాలుచు
ఆరకమండేడి కారుచిచ్చు
ఏ పాప పుణ్యమ్ము లెరుగని మూపులన్
బ్రద్దలై పోయిన భండచయము
మూడు నాల్గైనను ముచ్చట తీరకముందు
తెగిన నల్లపూసచేరు
కన్నీరు మున్నీరుగా ఆర్ద్రహృదయాలు
కాగి కరగి కార్చు కరుణరసము

కాలపురుషుని గర్భాన కలసిపోయి
చివికిపోయిన పాత అస్థికలతోడ
పొరలుచున్నవి బూడిద బుగ్గికలసి
ప్రకృతి నిర్మించు ఈ వింత రంగభూమి !

ఉప:- మహాశయా ! నా మరణకాల మాసన్నమైనది. స్వర్గ
లోకం వికృతద్వారాలతో నన్ను ఆహ్వానిస్తున్నది. అచ్చట
బుద్ధభగవానుని జ్యోతస్సుమనమా గంభీరమైన నయనద్యు
తులు ఆమృతవర్షం చిందుతున్నవి. నేను మరణించటానికి
ముందుగా నాకు పాదదీక్షను అనుగ్రహించు—ప్రభూ !

పాద:- తల్లీ ! ఇదిగో పాదదీక్షను పరిగ్రహించు— ఈ క్షణం
నుండి నీవు పరివ్రాజికవై నావు.

ఉప:- మహానుభావా ! నా జన్మ తరించింది. ఇక మరణానికి
నేను భీతి చెందటంలేదు.

పాద:- తల్లీ ! ఉపాసుండరీ !

మరణము, జీవయాత్రకు సమాప్తముగాదు, అపారపాప జ
ర్జరిత మహాప్రపంచము రుచావికలమైయుక్రింగు, స్వర్గసుం
దరమగు బుద్ధదేవు కరుణాగతి నూర్చుయుగోదయ ప్రభా
కరణములన్ వెలార్చి వెలిగించును లోకములన్ సహోదరీ.

ఉప:- మహాభాగా ! మరణించటానికి పూర్వమే నేను మరియొక
జన్మమెత్తాను. పాదపన్యాసినిగ మరణించటంకంటె నా జీవి
తానికి వేరే ఉత్తమలక్ష్యం ఏమీ అర్థింపను. వజ్రబాహూ!
రా ! నన్ను వధించు.

బుద్ధదేవుడు పుట్టిన పుణ్యభూమి
ఈ శరీరమునుండి స్రవించువట్టి
రక్తవాహిని నవయుగారంభమందు
అరుణకాంతులై దేశాల నలముగార !

వజ్ర:- ఒరేయి—దానూ ! నువ్వు చంపరా ! నా చెయ్యిరావటం లేదు.

వీర:- ఒరే ! వజ్రం. నిన్న ఇద్దరిని నేనే చంపాను. ఈ సారి నీ వంతు.

వజ్ర:- నువ్వుచంపరా ! నా గుండె చాలా మెత్తండిరా !

వీర:- నా గుండె కర్రకొండిరా ! సోద్రాలు సెప్పుతున్నావు.

ధర్మ:- ఒరేదాసరీ ! ఈ ఊషను నువ్వు నరుకు—వరే వజ్రం ఈ సన్యాసిని నీవు నరుకు—సన్యాసీ !—అట్లాకూర్చో.

బాధ:- నేను సంసిద్ధం.

వజ్ర:- దండాలండీబాబూ ! మిమ్ముల్ని నరకటానికి నా చేతులు రావడంలేదు. ఇటు రాజుగోరి ఆగ్ని. అటు గురువుగోరు. అటు నుయ్యి, ఇటు గొయ్యి.

బాధ:- వజ్రబాహూ ! ఇది నీ విధ్యుక్తధర్మం. పాపం నీవేమి చేస్తావు—నీ పని నువ్వు చెయ్యాలి.

వజ్ర:- ఏమయ్యోయి, దమ్ముచాలా ! ఇటునూడు, ఆకాశం ఊడి పడ్డాసరే ! నేను నరకను.

ధర్మ:- ఇది రాజాజ్ఞ తెలుసునా ?

వీర:- ఒకసారే గుండె రాయిసేసుకోవాలి,—నేనూ నరకను.

ధర్మ:- మీ తలకాయలు కూడా వుండవు.

వజ్ర:- పోనీ ! ఈరు మా గురువుగారు. మా మాలపల్లెలో దేముడు.

ధర్మ:- ఛీ ! నోరుమూయండి—మిమ్ముల్ని చిత్రివధచేసినా పాపం లేదు—రాజాజ్ఞను తిరస్కరించడమే—ఛీ ! రాజద్రోహం లారా ! మగధరాజ్య చక్రవర్తిత్వం నశించలేదు—ఇదిగో నా కత్తి—మీ తలకాయలుండవు.

వజ్ర:- మా దగ్గర కత్తులున్నాయ్ కానుకో.

(టక్...టక్...టక్...తెర)

ధ ర్మ చ క్ర ం

అ శ్వ మ ర ం గ ము

[స్థలం :—మహానీలని గృహారామం.]

నీలకేతనుడు:- (దగ్గుతూ) నండినీ ! నండినీ !

నండిని:- (ప్ర)వేళించి) ఏ—నీలకేతనా ! నీ దగ్గు ఎటావున్నది ?

నీల:- నండినీ ! దగ్గు తగ్గిపోయింది.

నండి:- ఇదుగో కుప్పి అరగదీసి మంచు ఇస్తాను.

నీలమేఘాలలో నింగిపై ఉరిమేటి

మెరుపుతీగెలమధ్య

నీ రూపుచూచాను; నీ మాట విన్నాను॥ నీల!

నీల:- అపరసంధ్యాకాగం వలె విశాతిమిరంలో కలసి కరిగి
పోతోంది నీ గీతం నండినీ !

నండిని:- నీలకేతనా ! కూర్చో ! ఎందుకుతేస్తావు ? అనవసరంగా
ఆయాసపడకు.

నీల:- నండినీ ! నాకు దగ్గు తగ్గిపోయింది. శోణవదీతీరంలో నాకు
యవరాజు ఇచ్చిన మూమిడితోపులో ఒక పెద్దమేడ కట్టిస్తాను.
అక్కడ మీ ఉద్యానవనంకంటే పెద్దఉద్యానవనం వేయిస్తాను.

నండిని:- నీవు కట్టబోయే మేడముందు పెరగబోయే ఉద్యాన
వనంగా వికసించబోయే పువ్వులమధ్య విహరించబోయే నీ నీల
కేతనా ! ముందు ముందు తీసికో—తరువాత గాలిలో మేడలు
కట్టుదుగాని.

నీల:- నందినీ ! చూడు — నాకు దివ్యదృష్టి ఉంది. శోణ నదీ తీరంలో ఒక దివ్యప్రాసాదం. ఆ సుందర ప్రాసాదంచుట్టు ఒక రమణీయ పుష్పవనం. ఆ రమణీయ పుష్పవనంలో దివ్యసౌరభంవలె నీవుకూడా విహరిస్తూవుంటావు. అప్పుడు నేను నీ చిరునవ్వుల సోన వెన్నెలలో జీవితాన్ని ఒక కమ్మని కలవలె, శోణ నదీప్రవాహా వినాదానికి పుణ్యగల్గుకొని పాడు కొంటాను.

నందినీ:- నీ మాటలు నాకు అర్థంకావు నీలకేతనా !

నీల:- మిసిమి యావనంలోవుండే నవ్యలావణ్య తరంగిణిని నీవు నందినీ—నీకు ఈ మాటలు అర్థంకావంటే నాకు నమ్మకం లేదు. నీకు ఉద్యాన లతలంటే మిక్కిలి ప్రీతి. మన ఉద్యానవనంలో నందినీ లావణ్యలవారియై ప్రవహించాలని నా ఉద్దేశం.

నందినీ:- అంటే ?

:: గండ్తోడరమిశ్రమ—ప్రకటన ::

గం:- అంటేనా ! నందినీ ! నీకు అర్థంకాకపోవచ్చు. —అర్థమయినా అర్థంకానట్లు నటించవచ్చు. కాని నీలకేతనుడి బాప నాకు చాలకాలంకీందట అర్థమైంది.

నందినీ:- గండ్తోడరా ! ఏం ఇట్లావచ్చావు, మా నాన్నగారి కోసమా?

గండు:- కాదు; ఆవును; కాని నందినీ ! నీవు మందు ఇచ్చేటప్పుడు ఆ నీలకేతనుడు మధురవ్యథ అనుభవిస్తున్నాడు.

నంది:- నిజమే ! నీలకేతనుడు ఎప్పటికప్పుడు తగ్గిపోయిందంటాడు. కాని ఆతన్ని దగ్గు పీడించి పీల్చి పిప్పిచేస్తాంది.

గం:- నందినీ ! నీవంటి సుందరి మందు ఇస్తూవుంటే ఇలాటి పది వర్ణాలతో బాధపడతాను పడమంటే.

నం:- వద్దు, శత్రువు కుకూడా వద్దు ఈ ఒక్కదగ్గుబాధ.

గం:- నీలకేతనుడికి రెండుబాధలు, దగ్గు ఒకటి—మరి ఒకటి—
నీవు ముందు ఇచ్చేటప్పుడు నీ పైటచెంగుగాలి వాడి ఊపిరి
తిత్తులకు పోయి ఉక్కిరిబిక్కిరై పోతున్నాడు.

నంది:- గండోదరా ! ఏమిటిభోరణి? ఇంక అధికప్రసంగం కట్టి
పెట్టు. నేను చెల్లెలివలె నీలకేతనుడికి సేవచేస్తున్నాను.

గం:- నీ మాటకాదు—నేను చెప్పేది— పోనీ నా మాట అబద్ధ
మని నీలకేతనుడిని చెప్పమను- మానం అర్థాంగీకారనూచకం.

నంది:- ఛీ ! నోరుమూ య్.

(నిష్క్రమిస్తూ)

గం:- నందినీ ! మేఘవాహనుడు—

నంది:- (ప్రవేశించి) ఏమైనా ఉత్తరం వచ్చిందా ! యుద్ధవార్త
లేమిటి ?

గం:- యుద్ధవార్తలు—ఉన్నాయ్- కాని- ఇదుగో నోరుమూసికో
మన్నావుగా ! మూసుకుంటున్నాను. మాట్లాడమనేదాకా
మాట్లాడను.

నంది:- గండోదరా ! మాట్లాడు— కోపగించుకోకు. మేఘ
వాహనుడు అన్నావేమిటి— అతడు ఔమంగా వున్నాడా !
యువరాజు ఎప్పుడు తిరిగివస్తారు ?

గం:- విసవినా వెళ్లిపోయావు ! ఇప్పుడు వెళ్లిపోవేం !— మేఘ
వాహనుడు...

నందిని:- చెప్పు గండోదరా ! చెప్పు వెళ్లిపోనులే !

గం:- గ్రీకులు సింధునదీతీరాన మహాయుద్ధంలో ఓడిపోయారు.
మా మిత్రుడు దండుకేశ్వరమిత్రుడు వీరస్వర్గం అలంకరించాడు.
మేఘవాహనుడు....

నందిని:- మేఘవాహనుడు ?

గం:- మేఘవాహనుడు సింధునదినిదాటి గ్రీకులను వెన్నంటినాడు.

నందిని:- అమ్మయ్య ! నాన్నగారూ ! నాన్నగారూ !

:: చూసేనుడు ప్రవేశం ::

నందిని:- నాన్నగారూ ! గీతలు ఓడిపోయారు.

మహా:- తల్లీ ! ఈ శుభవార్త ఎప్పుడు తెలిసింది? ఎవరు చెప్పారు?

గం:- మేము గండోదరాని శృంగం- నమస్కారాలు.

మహా:- ఏమి ! గండోదరా ! యువరాజుగారు ఎప్పుడు తిరిగి వస్తున్నారు? మేఘవాహనుడు యువరాజుతో తిరిగి వస్తాడా !

గం:- మేఘవాహనుడు ... మేఘవాహనుడు ...

మహా:- గండోదరా ! ఏ మట్లా తలపటాయిస్తున్నావు ?

గం:- మేఘవాహనుడు గీతల తెన్నంటిపోయి మరణించాడు.

నందిని:- నిజమే !

గం:- నిజమే.

నీల:- ఏమి ఇంతవరకు చెప్పలేదు ?

గం:- చావుకబురు చల్లగా చెప్పమన్నారు.

మహా:- మేఘవాహనుడు మహాయోగ్యుడు, వీరస్వర్గ మలంకరించాడు.

నీల:- మేఘవాహనుడు అదృష్టవంతుడు—వీరస్వర్గం లభించింది.

గం:- నందినీ! దుఃఖంపకు, యుద్ధంలో మేఘవాహనునివంటి వీరులు వేనకు వేలు మరణించారు.

నంది:- నేను దుఃఖించటంలేదు.

మహా:- వీరస్వర్గ మలంకరించిన మహాపురుషునికోసం దుఃఖమెందుకు ?

నీల:- ఆహా ! వీరస్వర్గం లభించటం ఎంత అదృష్టం !

నందిని:- వీరస్వర్గం. ఈ వీరస్వర్గానికి అర్థమేమిటి ? ఈ యుద్ధం వల్ల ప్రయోజనం ఇదేనా ? గండోదరునివంటి మహావీరులు, నీలకేతనునివంటి ఆరోగ్యవంతులు బ్రతికివుంటారు. మేఘవాహనునివంటివాడు మరణిస్తారు.

నీల:- నందినీ ! దుఃఖంపకు— శోణసదీతీరాన వసంతోద్యానం
నిర్మించి—

నం:- నీలకేతనా ! నోరు మూసికో !

గం:- పాపం, మేఘవాహనుడు మరణించాడు.

నందిని:- దుర్మార్గుడా !—ఈ శుభవర్తమానం వినిపించటానికేనా?

నీవు పనికట్టకుని నచ్చింది—

మహా:- యుద్ధభూమిలో రక్తస్రావంతో దొర్లుతూ వికలాంగులై
శోనపూపిరితో మరణవేదనను అనుభవిస్తూవున్న నిర్భాగ్యుల
దీనవేదనాశ్రందనాలు— నా చెవులలో గింగురుముంటున్నాయి.
అదుగో ! మహాకాళి ! బ్రహ్మశిరస్సులో రుధిరవాసం చేస్తోంది.
అదుగో ! అదుగో మహాకాళి ! (తెం)

ధ ర్మ చ క్ర ం

న వ మ ర ం గ ము

స్థలం, పాటలీపుత్రం. సామ్రాజ్యపరిషత్తు.

వందిమాగధులు :- శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజ రాజశ్రీ మగధ
సామ్రాజ్య సార్వభౌమ, చంద్రగుప్తచక్రవర్తి జై జై జై !!!
శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాజ రాజశ్రీ కుమారచక్రవర్తి శ్రీ శ్రీ శ్రీ
బిందుసార యువరాజ జై జై జై !!

(చంద్రగుప్త బిందుసారల ప్రవేశం)

చాణక్యమంత్రి:- కుమారచక్రవర్తీ ! బిందుసార రాజనందనా !
గీతలను ఎదిరించి దిగ్విజయం సాధించివచ్చిన యువరాజునకు
నా ఆభివందనాలు.

యువ:- మంత్రిపుంగవా ! కృతజ్ఞతా నమస్కారాలు. పేరునకు
బిందుసారుడు సేనలను శాసించినాడుకాని యధార్థంగా చాణక్య
మంత్రి అద్భుతమైన విజయలక్ష్మిని సాధించింది.

చాణక్య:- కుమారచక్రవర్తీ ! జగదేకవీరుడైన చంద్రగుప్త చక్ర
వర్తికి ప్రధానమంత్రిగా మగధసామ్రాజ్యానికి సేవచేశాను.
సేవాధర్మంలో నేను పండువృద్ధునై పోయాను. నీవా ! తండ్రికి
తగిన పుత్రుడవై దిగ్విజయం సాధించివచ్చావు. ఇక నేను
అశ్రమవాసిని నా జీవయాత్ర ముగించాలని వాంఛిస్తున్నాను.

చంద్ర:- కుమారచక్రవర్తీ ! నీ దిగ్విజయానికి మగధసామ్రా
జ్యం కర్పూర నీరాజనాలతో ఆనందిస్తోంది. చక్రవర్తివై ఈ
రాజ్యాన్ని శాసించు. చాణక్యమంత్రి నాకు ప్రధానిమార్గమే

రాదు ! మార్వవంశానికి కులగురువు. ఈ మహామంత్రీ కేము
 పీఠారంధర్యం భారతద్వీపకల్పానికి ఆకారరేఖలు తీర్చిదిద్ది.
 చాణక్యమంత్రీ లేకపోతే అద్భుతన భారతచరిత్ర వేరుగా
 వుండేది. నేనుకూడ ఆశ్రమవాసిని చాణక్యమంత్రీని అధిగ
 మిస్తాను కుమారా ! నా తుదికోరిక.....

యువ:- మహాచక్రవర్తి ! మీ ఆజ్ఞను శిరసావహించి అసిధారా
 వ్రతంగా ఆచరిస్తాను.

చంద్ర:- నాయనా ! గాడదేశాధిపతి శ్రీ శూరసేనుని ప్రథమ
 పుత్రీక సౌదామనిని వివాహం చేసికొని యీ సామ్రాజ్యాన్ని
 పలుకో. ఇది నా కోరిక. చాణక్యమంత్రీ ఆదేశం.

యువ:- (మానం)

చంద్ర:- యువరాజు మానముద్ర వహించటానికి కారణం ?

చాణ:- సిగ్గుకాబోలు ! మానం అంగీకారసూచకం.

చంద్ర:- సంతోషం నాయనా ! తండ్రి ఆదేశాన్ని మన్నించే
 పుత్రులే పుత్రులు. సంతోషం.

(గండ్ోదరమిత్రుడు, మహాశేషుడు ప్రవేశం)

గండు:- బిందూ ! బిందూ ! ధన్యవాదాలు. గ్రీకుసేనాసమూహం
 లకు సింహస్వప్నం బిందుసార రాజచంద్రుని నామధేయం.

చాణ:- ఆగు ! గండ్ోదరా ! ఇది మగధ సామ్రాజ్య సార్వభౌ
 ముని నిండు కొలువుకూటం, ఏమిటీ వికటాట్టహాసతాండవం!
 ఆర్య ! మహాసేన ! యీ సంకెళ్ళు ఏమిటి, వైభవత్యం !

మహా:- మహామంత్రీ ! నా కర్మ ! మగధసామ్రాజ్యంలో అంత
 ప్రతిష్ఠా గౌరవాలు సంపాదించి ఇంతకు పాల్పడాలనిపించింది.
 ఈ సంకెళ్ళు గండ్ోదరుడు తగిలించాడు.

చాణ:- మహాసేన మహాశయా ! అవరాధం తీసుంచాలి. ధర్మ
 పాటా ఈ సంకెళ్ళు తీసివెయ్యి.

ధర్మ:- చిత్తం- ఊడదీస్తున్నాను.

గండు:- ధర్మసాలా ! ఆగు ! ఈ సంకెళ్లు ఊడదీయటానికి నీలు లేదు.

చాణు:- ఊడదీయ్ ! ఇది చాణుక్యమంత్ర ఆజ్ఞ.

గండు:- ఆగు. ఊడదీయవద్దు- ఇది గండ్ోదరుని ఆజ్ఞ. బిందుసారా! ఆజ్ఞాపించు !

బిందుసార:- ధర్మసాలా !

ధర్మ:- చిత్రం.

యువ:- ఆర్యమహాసేనుని సంకెళ్లు ఊడదీయ్! గండ్ోదరా! నిన్ను ఆనాడు మహాసేనుడు శిక్షించటం ధర్మం. నీ అంతరం నీవు తెలిసికో ! చాణుక్యమంత్రాని ఎదిరించటానికి దేవేంద్రుడుగూడ గజ గజ వణికిపోతాడు.

చంద్ర:- కుమారచక్రవర్తీ ! ధన్యవాదాలు. చాణుక్యమంత్రాని గౌరవించటం చంద్రాగృహ చక్రవర్తిని మన్నించటమే.

గండు:- చాణుక్యమంత్రాని గౌరవించాలి ! ఛీ ! ఛీ ! సిగ్గుచేటు !

చంద్ర:- ఈ అసంబద్ధ ప్రలాపి ఎవరు ? మహాసేన మహాశయా ! యువరాజును ఏకవచనంలో సంబోధిస్తున్నాడు!

మహా:- యువరాజు ప్రాణమిశ్రుడననీ యువరాజు ఆజ్ఞ అనీ చెప్పి నన్ను సంకెళ్లతో బంధించాడు."

చంద్ర:- కుమారచక్రవర్తీ ! యీ విషయం నీవే పరిష్కరించాలి!

గండు:- నేను యువరాజునకు ప్రాణన్నేహితుణ్ణి.

చంద్ర:- ఆగు ! యువరాజు మాట్లాడుతున్నాడు.

యువ:- గండ్ోదరా ! నీ ప్రవర్తన మిక్కిలి అసభ్యం. మహాసేనుని బంధించమని నేను నిన్ను ఆజ్ఞాపించానా ? ఇది ఆసత్వం.

గం:- యువరాజా ! నేనే యితనిని బంధించాను. దీనికి-

యువ:- ఛీ ! నీకు ఆ అధికారం లేదు. నీకు మతిపోయింది.
ధర్మపాలా ! ఇతనిని రాజదుర్గంలో బంధించి రేపు నాదగ్గి
రకు తీసుకొనిరా !

ధర్మ:- చిత్తం.

గండు:- బిందూ ! ఒక్క మాట ! నీ స్నేహంవట్టి నేను చెడి
పోయాను. దండుకేశ్వరుడు పాపం మరణించాడు. ఉపాదేవి !
ఇంకొక్కడి ఉపాదేవి !

యువ:- అదేమిటి గండోదరా !

గండు:- యువరాజా ! నా ప్రవర్తన అసభ్యం. ఉపాదేవిని
మహాసేనుడు చాణక్యుడు కలిసి రహస్యంగా హత్యచేశారు.
ఘోరహత్య !

యువ:- మహాసేన ! ఇది యధార్థమేనా ?

గండు:- అక్షరాలా యధార్థం.

మహా:- కుమారచక్రవర్తీ ! ఇది యధార్థంకాదు. కానీ—

యువ:- కాని ధర్మమూర్తీ ! ఆలస్యం చెయ్యకుండా చెప్ప.

మహా:- ఉపాసుందరికి మరణవండన విధించాను.

యువ:- ఓహో ! తెలిసింది ధర్మమూర్తీ ! ఎవరి శాసనాన్నను
సరించి ?

మహా:- బిందుసార రాజనందనా ! మరచిపోయినట్లున్నారు—
మీ శాసనాన్ననుసరించే !

యువ:- నా శాసనం ! ఆశ్చర్యం ! మహామంత్రీ ! ఇది విచిత్రం.
ఈ యింద్రజాలాన్ని విప్పి చెప్పతారా ?

చాణ:- రాజనందనా ! నీవు సర్వసేనాపతిగా ప్రయోగించిన
ప్రథమ శాసనం జ్ఞప్తికి వచ్చిందా ! సేనకుగాని సర్వసేనాధి
పతికిగాని నాలుగు విభుడియలు అవరోధం కల్పించిన వ్యక్తికి
మరణశిక్ష.

యువ:- అవును—అయితే ?

చాణు:- ఉమాసుందరి నీకు కర్పూర నీరాజనం ఇస్తూ—సర్వ సేనాధిపతికి సర్వసైన్యనివహాలకు ౧౦ విభుడియలు పైగా అంతరాయం కల్పించింది.

యువ:- హతవిధి ! ఎంతఘోరం జరిగింది! మహామంత్రీ ! ఉమాసుందరి ఇప్పటికీ బ్రతికివున్నదా ?

చాణు:- బ్రతికివున్నదా ? భూతకాలములో బ్రతికేవున్నది. వర్తమానకాలమున బ్రతికిలేదు. మగధ సామ్రాజ్యంలో రాజశాసనం ఉచ్చాగణకు మరుక్షణం జరిగిపోయినచరిత్రకు గాంచిపోతుంది. కానిచో—ఈ పాటికీ మగధసామ్రాజ్యపరివత్తులో యువరాజు ఈ ప్రశ్న అడగటమే అసంభవం.

యువ:- మహాచక్రవర్తి! మీరూ చాణుక్యమంత్రీ ఆశ్రమవాసులై అరణ్యాలకు పోనక్కరలేదు. నేనే రాజ్యాన్ని లక్షజిచి అరణ్యాలకు పోనంకల్పిస్తున్నాను.

గండు:- ఛీ ! సిగ్గుచేటు. యువరాజూ, గొప్పపనిచేస్తావు ? గ్రీకులను జయించిన మహావీరుడట ! కుమారచక్రవర్తి ! ఈ ఘోరహత్యచేసిన మహాసేనుణ్ణి శిక్షించు—మరణదండన విధించు.

మహా:- రాజనందనా ! పుణ్యమో పాపమో ! నీ శాసనాన్ని పరిపాలించాను. ఇదిగో రక్తహాసం. నాకు ఏ మాలవాడి చేతనో చావటం ఇష్టంలేదు. నా శిరస్సును నీ చేతులతో ఖండించు.

యువ:- ధర్మమూర్తి ! నీవు నిర్దోషివి ! నీవంటి ధర్మమూర్తులూ మగధసామ్రాజ్యానికి అలంకారాలు.

మహా:- కుమారచక్రవర్తి ! నా జన్మ తరించింది. కాని—పశ్చాత్తాపం నా హృదయాన్ని దహించివేస్తోంది. మగధ

సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించే రాజతీవి, ధర్మాన్ని అనుకూలించే కృపానిష్ఠుడన్న జయించాడు.

గం:- రాజనందనా ! రాజతీవి కృపానిష్ఠ మహానేనుణ్ణి సంరక్షింప వచ్చు ! రాజులు శత్రువులను గౌరవించటం నేర్చుకొనినట్లు మిత్రులను గౌరవించటం నేర్చుకోరు. నీవు మహాచక్రవర్తివి. నీకు ఎందరో దండుకేళ్ళరులు గండ్లొదరులు లభిస్తారు. కాని ఉమాసుందరి మాత్రం లభిస్తుందా ?

(ఉమాసుందరి: బాధభీతువు: వజ్రబాహువు: వీరదాసరి—చక్రం)

యువ:- ఇది ఇంద్రజాలమా ? యధార్థమా ! ఉమాదేవీ !

ఉమ:- యధార్థమే.

యువ:- ఉమాదేవీ !

ఉమ:- రాజనందనా !

ధర్మ:- మహారాజా ! విప్లవం! మహావిప్లవం! మగధసామ్రాజ్యంలో ఈ మాలవాళ్లు రాజాజ్ఞను తిప్పికొరిగారు.

యువ:- ఎవరు ? వీరు చేసిన నేరమేమిటి ?

వజ్రబాహు:- మేము.

ధర్మ:- రాజనోహం చేసిన ఈ ఉమాసుందరినీ బాధనవ్వాలిని వధించలేదు.

వజ్ర:- మహాపృథ్వి ! నిజమే. ఇదుగో మాకు సెందరగుప్త పెరువులోను సాయంగా సామిధక్తికి ఉంగరాలు బహు మానంగా ఇచ్చారు.

వీర:- మహాపెబూ ! ఇదిగో యీ వుంగరాలు తీసేసికోండి— మేం అవచారం చేశాము.

వజ్ర:- మా పెబూ— ఈరు మా గురువుగారు సంపదన్నాను— తిరువార ఆ పిల్లను సంపదన్నాము.

యువ:- వజ్రబాహూ ! వీరదాసరి ! చంద్రగుప్త చక్రవర్తి బహుశః రించిన ఉంగరాలను మేము తీసికోము. మీరు నాకు మరచి

పోలేనట్టి మహాపాపకారం చేశారు. ఈ ముత్యాలహారాలు పీసికోండి.

వీర:- పెబుబువోరి కడుపు సల్లగుండాలి.

యువ:- ఉమాసుందరీ ! నీవులేని ఈ మగధసామ్రాజ్య కిరీటం నాకు శ్రమకానంగా విరిసిన వెన్నెల, ఈనాడు నేను అదృష్టవంతుణ్ణి.

:: నం ది ని పృ కే శం ::

నందిని:- యువరాజా ! నీవు అదృష్టవంతుడవే ! కాని మేమందరం అదృష్టహీనులం. మేఘవాహనుడు అదృష్టహీనుడు. ప్రజలందరు అదృష్టహీనులు. యుద్ధంలో మరణించిన వేనకు వేలు మహావీరులు అదృష్టహీనులు. వికలాంగులై కాళ్లుపోయి కన్నులుపోయి బాధపడుతున్న నిర్భాగ్యులమోదరులందరు అదృష్టహీనులు.

యువ:- సోదరీ ! మేఘవాహనుని మరణం నీకు ఎంత విచారకరమో నాకు అంతకంటే విచారకరం. ఆ మహావీరుని స్మృతి చిహ్నంగా పాటలీపుత్రంలో ధ్వజ స్తంభం కట్టిస్తున్నాను.

నందిని:- మహాప్రభూ ! ఈ ఘోరయుద్ధంమూలాల విలపిస్తూవున్న వికలాంగులను వియోగులను ధ్వజ స్తంభాలపైనుండే విషయలక్ష్మీ ఓదార్చలేదు. మహాభాగా ! జౌద్ధవన్యాసీ ! నిన్ను చేరటానికి శ్రావణమాసంలో సముద్రునిచేరటానికి కరవల్లు తొక్కే-నదీసుందరివలె నా హృదయం ప్రవహిస్తోంది. మీ దర్శనం కల్గటం నా అదృష్టం.

బౌద్ధ:- సోదరీ ! నీ ఆవేదన నాకు అర్థమైనది.

ఎందరూ యుద్ధమందు మరణించిరి వీరులు మేఘవాహనుం డందరిలో నొకండు; కనవచ్చు మహాసతులెందరీవిధన్ నందనులన్ సహోదరుల నాధుల గోల్పడినారొ ! వేదనా క్రొవనముల్ వృథా; తిరిగిరాకు గతించినవారు సోదరీ !

బుద్ధభగవానుని కరుణామృతవర్షం నీ హృదయానికి శాంతి ననుగ్రహించుగాక, భర్మసోదరీ! పుత్రహీనులు, విగత భర్తృకలు ఎందరో మూకశోకముచే కుమిలిపోతున్నారు.

నందిని:- తండ్రీ! బౌద్ధసన్యాసినిగా మానవసేవచేసి తరించాలని నా ఆశయం. దీక్షను ఆనుగ్రహించి రక్షించువుభూ !

బౌద్ధ:- భర్మసోదరీ ! నిన్ను బుద్ధభగవానుడు అనుగ్రహించినారు.

నందిని:- ధన్యురాలను.

యువ:- మహాభాగా! నీ దివ్యవాక్కు వేదనా వికలులకు అమృత తుల్యం. నీ మహాలమున శిష్యానుందరి బ్రీదికినది. నీకు మరణ దండన విధించినందుకు తుమాభిక్ష సర్దిస్తున్నాను.

బౌద్ధ:- యువరాజా ! నాకు మరణం శిక్ష కాదు. మరణమే గనుక గలతలు కలలు కలవరింతులేని శాశ్వత నిద్రయై ట్లయితే ఇహలోకంలోని బాధలు మమకారాలు అంతరించిపోతాయి. అంతకంటె అవశ్యం వాంఛనీయమైనదిలేదు. లేదా ! మరణం వేరొకజన్మానికి మోక్షద్వారమైతే జరావికలమైన ఈ దేహాన్ని వదిలి నూతన దేహాన్ని ధరించటం ఎంత ముదావహమైన విషయం రాజనందనా ! బుద్ధభగవానుని దివ్యప్రబోధచంద్రికలు మగధ సామ్రాజ్యాన్ని కరుణరస తరంగిణిమైన స్వర్గసీమచేయుగాక !

యువ:- మహాభాగా ! నీ ప్రబోధానికి మగధ సామ్రాజ్యంలో అంతశయాలు కల్పించను. యధేచ్ఛగా జిజ్ఞాసువులకు బుద్ధభగవానుని దివ్య సందేశం లందించు.

ఉవాచేపి :- నేను మహాపరాధంచేశాను. నిన్ను తుమాభిక్షను అర్ధించటానికిగూడ నాకు నోరు రావటంలేదు. కరుణించి నన్నూ ఈ మగధ సామ్రాజ్యాన్ని ఏలుకో.

ఉమ:- రాజనందనా ! తుమించటానికి నాకు ఎవ్వరూ అపకారం చెయ్యలేదు. పైగా ఉపకారంచేశారు. నాకు మహాసేనుడు మరణశిక్ష విధించకపోతే ఏమయ్యేదో తెలియదు. ఒకవేళ మగధసామ్రాజ్య ముహారాజైనా, అంతఃపురంలో హంస తూలికా తల్పాలపై భోగలాలసత్వంలో రాక్షసివలె కాలం గడుపవలసినచ్చేది. అప్పుడు మగధరాజ్యాన్ని ఏలుకునేటట్లు భావించేవాన్ని. కాని ఇప్పుడు విశ్వకరుణప్రపంచాన్ని ఏలు కుంటున్నాను.

యువ:- అంటే ఉమాసుందరీ ! నీవు నన్ను తుమించటంలేదన్న మాట.

ఉమ:- కాదు ప్రభూ ! ప్రపంచంలో దరిద్రనారాయణులు తింటా నికి కూడు, కట్టటానికి గుడ్డ లేక అటమట లాడిపోతున్నారు. రాజనందనా ! అంతఃపుర సాధమాలికలలో రత్నదీపాంకుర ప్రభారాగ పంక్తులలో హంసతూలికా తల్పాలపై తుధార్తుల దీనవేదనారావాలు వినిస్తాయా ప్రభూ !

యువ:- ఉమాదేవీ ! నీవు తొల్లిటివలె నన్ను ప్రేమించుటలేదా ?

ఉమ:- రాజనందనా ! నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను, ప్రేమించాను. అంతేకాదు, నిన్ను ప్రేమిస్తున్నట్లే యీ విశాల విశ్వాన్ని, సమస్తజీవకోటిని ప్రేమిస్తున్నాను. కామశబలితముకాని యీ పవిత్రప్రేమ ఆకాశముకంటె ఉన్నతమైంది. అనంతకోటి తార కారోచిన్ములకంటె ఉజ్జ్వలమైనది. సప్తసముద్ర పరివృతమైన ఈ విశ్వముకంటె విశాలమైనది. దీనజనులను, సమస్తభూత కోటిని ప్రేమించు రాజనందనా ! — అప్పుడు నిన్ను అజరా మరమైన సౌందర్యం పరిస్తుంది.

యువ:- నీవు సహధర్మిణివై యుంటే ఎంతపని అయినా నీతో కలసి నిర్వహిస్తాను. నన్ను అనుగ్రహించు ఉమాదేవీ !

ఉష:- రాజనందనా ! ఆగు ! నేను పొద్దపన్యాసినిని. పరివ్రాజికా శ్రమం స్వీకరించి బహుకాలమైనది.

యువ:- ఉషాసుందరీ ! ఆగు ! ఒక్కమాట !

ఉష:- బిందుసార ధర్మసోదరా ! సుందరమైన ఈ సృష్టిని నరకంగా మార్చుచున్న పాశవిక ప్రవృత్తులను సంహరించి యీ భూలో కాన్ని స్వర్గలోకంచెయ్యి. బుద్ధభగవానుని దివ్యప్రబోధ చంద్రికలు నీ కిరీటాన్ని కరుణాజ్యోత్సాన్ని తుమారధవళం చేయుగాక.

యువ:- ఉషాసుందరీ ! బుద్ధభగవానుని పంచేళాన్ని నా కిరీటం మీద ధరిస్తాను. నీవు మగధసామ్రాజ్యంలో—

ఉష:- ధర్మసోదరా ! నాకు ఒక కోరిక ఉన్నది.

యువ:- తప్పకుండా నెరవేరుతుంది.

ఉష:- నేటి సాయంసంధ్యాకాలంలో సింహళానికి నాకలు బయలు దేరుతున్నాయి. నన్ను ఒకనాకలో సింహళ దేశానికి పంపించు— దేశ దేశాలకుపోయి బుద్ధభగవానుని దివ్యప్రబోధంచే విశ్వ మానవప్రపంచాన్ని కరుణాజ్యోత్సాన్ని సుకుమార సుందర సుస్థిగం చెయ్యటమే నా తపస్సు.

యువ:- ఉషాసుందరీ ! ఇంతవరకు నీవు నా మధుర స్వప్నసుందరివి. ఇప్పుడు దివ్యోపదేశంచేస్తున్న అమృత తరంగిణివి. నీ కోరిక ప్రకారం నా వసిద్ధం చేయిస్తాను. నాకు పొద్దదీక్ష అను గ్రహించు సోదరీ !

ఉష:- ధర్మసోదరా ! నా ప్రాణంకంటె ఎక్కువగా ప్రేమించిన నీకు ప్రధమ ప్రబోధం చేస్తూన్నాను. మగధసామ్రాజ్య కుమారచక్రవర్తీ ! ధర్మవత్తి సమేతంగా రాజ్యచక్రాన్ని శాసిస్తూ ధర్మచక్రాన్ని శిరసావహించు—శలవు ! నేనిదే సింహళదేశానికి బయలుదేరిపోతాను. బుద్ధభగవానుడు నిన్ను అనుగ్రహించినాడు.

గం:- ఉమాసోదరీ ! నాకుగూడ బాధదీక్ష అనుగ్రహించు—నా పాపాలకు నివృత్తి కల్గుతుంది.

ఉమ:- గండోదరసోదరా! బాధభర్మాన్ని త్రికరణశుద్ధిగా ఆచరించు.

చంద్ర:- ఉమాసుందరీ ! నీ చరిత్ర సుందరపరిణామవిచిత్రం—
కుమారచక్రవర్తి ! గంగానదీ వననికుంజాలమధ్య వికసించిన
సుందరపుష్పం పాటలీపుత్ర శృశాన వాటికలో వాడి బాధభర్మ
జగత్తులో ఫలించింది. మా యుగం గతించింది. నేనూ
చాణుక్యమంత్రీ ఆశ్రమవాసులమై నిష్క్రమిస్తాము.

చా:- కుమారచక్రవర్తి ! కాలమహాసౌవంతి యుగయుగాంతరాలలో
కొత్త వెల్లువలతో పొంగి పోవహిస్తుంది. సామ్రాజ్య
నిర్మాణంలో దండనీతి అవసరం. పరిపాలనలో ధర్మదీప్తి
ఉత్తమం. మేం నిర్మించాం, నీవు పరిపాలించు. కుమార
చక్రవర్తి ! నీకు మా ఆశీస్సులు !

యువ:- చరితార్థకను. ఈ బాధసన్యాసి గురుదేవుడై, కుక్కుటారామానికి అధినేతయై మగధప్రజలను రక్షించుగాక.

బౌద్ధ:-
బుద్ధాయ సద్ధర్మతేజోవ్రదీపాయ
తుభ్యం నమోనమః
దీనజనరక్షో దివ్యప్రబోధాయ
సర్వభూతదయాస్వరూపాయ
తుభ్యం నమోనమః

